

UNIVERZITA KARLOVA
HUSITSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Karel Čapek a náboženství

Karel Čapek and religion

Bakalářská práce

Vedoucí práce: PhDr. Miloslava Blažková, CSc.

Autor: Blanka Čížková

Praha 2020

Poděkování

Děkuji paní PhDr. Miloslavě Blažkové, CSc. za trpělivou pomoc, čas a poskytnuté cenné rady při vedení této práce. Dále děkuji ThDr. Martinu Chadimovi ThD. za poskytnutí rukopisu o T. G. Masarykovi s pracovním názvem TGM a náboženství.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou bakalářskou práci „Karel Čapek a náboženství“ vypracovala samostatně. Dále prohlašuji, že všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 10. 5. 2020

Blanka Čížková

Anotace

Karel Čapek je známý především jako dramatik a spisovatel. Tato práce jej však ukazuje jako filosofa, ovlivněného pragmatismem a myšlením Tomáše Gariggua Masaryka. Stěžejním tématem této práce je, jak se víra a náboženství objevuje v práci Karla Čapka i u něj samotného. Práce se zabývá především teorií amerického pragmatismu a pojetím náboženství T. G. Masaryka a srovnáním výskytu náboženství a pragmatismu v díle Karla Čapka.

Klíčová slova

Americký pragmatismus, pravda, víra, náboženství, církev, klerikalismus, obyčejný člověk, morálka.

Abstract

Karel Čapek is mostly known as a playwright and an author. However, this work portrays him as a philosopher influenced mainly by the pragmatism and Tomáš Garrigue Masaryk's thoughts. The main topic of this paper is how faith and religion appear in the works of Karel Čapek and the author himself. The work deals mainly with the theory of American pragmatism and the concept of religion by T. G. Masaryk and a comparison of the occurrence of religion and pragmatism in the works of Karel Čapek.

Keywords

American pragmatism, truth, faith, religion, church, clericalism, ordinary man, morality

Obsah

Seznam zkratk	6
Úvod.....	7
Americký pragmatismus	9
Pojetí pragmatismu u Karla Čapka	14
Masarykovo pojetí náboženství	19
Víra a náboženství u Karla Čapka.....	28
Čapkovo dílo obsahující stopy pragmatismu a náboženství	36
Epilog	45
Závěr	48
Seznam použité literatury.....	50

Seznam zkratek

Aj.-a jiné

Apod.-a podobně

CČSH-Církev československá husitská

Dr.-doktor

Např.-například

Prof.-profesor

Resp.-respektive

TGM-Tomáš Garrigue Masaryk

Tzv.-tak zvaně

USA-United States of America (Spojené státy americké)

Úvod

O Karlu Čapkovi bychom mohli hovořit hned z několika hledisek, jednalo se o člověka velmi sečtělého, bažícího po nových poznacích, zkušenostech, jeho zájem o dění ve světě byl velmi široký, počínaje jeho zálibou v zahradničení a konče dlouhými a neúnavnými rozmluvami nad politickými či filozofickými otázkami.

Z dnešního pohledu bychom mohli Čapka označit za vskutku renesančního člověka. Ze svědectví jeho rodiny a přátel víme, že ať psal článek, práci či jakoukoli ze svých knih, vždy se zabýval daným tématem do detailů.¹

Tato práce je však zaměřená především na náboženství a to, jak je vnímal Karel Čapek a jak jeho samotného náboženství ovlivňovalo. Avšak již předem musím upozornit, že k tomuto tématu je jen velmi málo odborné literatury. Za všechny jmenujme dílo vzniklé ještě za života Karla Čapka: *Karel Čapek z hlediska náboženského* od evangelické spisovatelky Věry Vášové, která si však často sama protirečí. Mimo jiné katolický spisovatel Jaroslav Durych se na účet Karla Čapka v otázce náboženství vyjádřil hned několikrát, a to velmi kritickým a mnohdy nespravedlivým způsobem. Avšak jádro k pochopení náboženství, jak je vnímal Čapek samotný, musíme především hledat v díle samotného autora.

Přestože Čapek byl formálně křesťanem a denominačně patřil k církvi římskokatolické, s jeho vztahem k náboženství a jeho chápáním je to poněkud složitější. Již v dětství Karla Čapka najdeme hned několik elementů, které jej formovaly na jeho další cestě, především to byl tatínek, venkovský praktický lékař, který kladl důraz na exaktní vědy, a pak jeho milovaná babička, která pro změnu byla velmi zbožnou a modrou ženou.

Karel Čapek se jako dospívající muž velmi vyhraňoval vůči jakémukoli „duchovnímu projevu“, notabene církvi jako takové, byl dokonce po nějaký čas sympatizantem Volné myšlenky, a to především v období svých studií na gymnáziu. Postupem času však svůj názor začal korigovat, o tomto tématu velmi podrobně diskutoval s prezidentem Masarykem v *Hovorech s TGM*, a právě u Masaryka bychom mohli hledat jakousi inspiraci vnímání náboženství, z níž posléze vycházel Karel Čapek samotný. Avšak na rozdíl od T. G. Masaryka, Karel Čapek nikdy nebyl věřícím člověkem ve smyslu víry v jediného Boha.

¹ Více viz: SCHEINPFLUG, Karel. *Můj švagr Karel Čapek*. Hradec Králové: Kruh, 1991, s. 21-22. Okamžiky. ISBN 80-7031-492-3.

Čapek vkládal naději především do člověka samotného a z náboženství, resp. křesťanství, si pak vzal především etický rozměr.

Americký pragmatismus

Pragmatismus vznikl v 2. polovině 19. století v Americe, byl rozšířen především v anglosaských zemích a silně ovlivněn pozitivismem. Pozitivismus odmítá jakékoli spekulace, redukuje veškeré naše poznání na získaná fakta. Zakladatelem pozitivismu byl A. Comte.²

Největším představitelem pragmatismu je W. James, který vychází z Ch. Pierce. Dále mezi jeho představitele patří: F. C. S. Schiller či J. Dewey.³

Počátky pragmatismu můžeme datovat do roku 1871, kdy vznikl tzv. Metafyzický klub, jehož členy byli profesori harvardské univerzity. Tato skupina se zabývala především otázkami náboženskými.⁴

Pragmatismus je jediným typem filosofie, který skutečně vznikl jako samostatná podoba americké filosofie. Vznik pragmatismu do jisté míry ovlivnily společenské změny, ke kterým na konci 19. století v USA došlo. Na základě rapidního nárustu industrializace se větší část obyvatelstva začala stěhovat do měst. Zároveň docházelo k novým vědeckým poznatkům. Vznikla tak potřeba na všechny tyto události reagovat.⁵ Do té doby se myšlení stále nezbavilo sklonů brát vážně metafyziku. Metafyzika je filosofické učení o nadsmyslovém, o skutečném bytí, které jest základem všeho jsoícího. Na rozdíl od pragmatismu se jedná o čistě spekulativní disciplínu.⁶ Pragmatismus však přináší zcela nové pojetí, člověk se soustřeďuje na svou zkušenost, která je sice individuální, avšak zároveň je korigována společností.⁷

Filosofie byla doposud pro člověka mnohdy nedosažitelnou disciplínou, zabývala se příliš abstraktními otázkami, a právě pragmatismus se navrácí zpět k člověku a přibližuje mu problémy týkající se poznání pravdy.

Pragmatismus je odvozen z řeckého slova pragma, které znamená čin. Jako první je ve filosofii v roce 1878 použil Ch. Pierce: „...naše přesvědčení jsou ve skutečnosti pravidla jednání ... že máme-li poznat význam určité myšlenky, je pouze třeba určit, jaké jednání má

² KLAUS, Georg a Manfred BUHR, ed. *Filozofický slovník O...Z*. Praha: Svoboda, 1985, s. 86.

³ KLAUS, Georg a Manfred BUHR, ed. *Filozofický slovník O...Z*. Praha: Svoboda, 1985, s. 98.

⁴ BERKA, Karel. *Pragmatismus*. In: TONDL, Ladislav, *Současná západní filosofie*. Praha: Orbis, 1958, s. 56. Malá moderní encyklopedie (Orbis).

⁵ DEWEY, John. *Americká pragmatická pedagogika: John Dewey a jeho američtí následovníci*. Praha: SPN, 1990, 13-14. Z dějin pedagogiky.

⁶ KLAUS, Georg a Manfred BUHR, ed. *Filozofický slovník O...Z*. Praha: Svoboda, 1985, s. 378.

⁷ HROCH, Jaroslav. *Pragmatismus a dekonstrukce v anglo-americké filosofii*. Brno: Paido, 2010, s.27. ISBN 978-80-7315-205-5.

vyvolat.“⁸ Naše jednání, náš čin je tak vysvětlením naší myšlenky. Naše myšlenky jsou formovány našimi činy.

Pragmatismus je pokračovatelem filosofie pozitivistické, avšak co se týká pojetí faktů, přijímá je v mnohem širším kruhu, než je tomu u pozitivismu, který se zabývá pouze fakty vědeckými. Pro pragmatismus jsou totiž platná i fakta, která se týkají osobnosti jednotlivce, jako jsou jeho tužby, potřeby, počínání si aj.⁹

V pragmatismu je pravda to, co se podrobuje naší veškeré zkušenosti. Pragmatismus přijímá naprosto všechno, ať už je to logika, zkušenost, věda, Bůh. Pravdou je pak to, co v životě můžeme nějak použít, uplatnit a zároveň se tak utvrdit v našem úsudku.¹⁰

Pragmatismus byl v době svého vzniku velmi často odsuzován. Doposud byly ve filosofii kladeny otázky jako Co je to pravda? Jak ji dosáhnout? apod. Pragmatismus se začal zabývat otázkami odlišnými, např.: Jak pravda vzniká? Proč něco označujeme, pokládáme za pravdivé? aj. Pragmatismus na rozdíl od předchozí filosofie spíše než teorií odpovídá fakty, které získáváme na základě naší zkušenosti. Za slovo pravda pak označujeme všechno, co je dobré. Pravda je tak tedy ukázkou nějakého si počínání, které je dobré, užitečné (utilitarismus).¹¹

„Pravda je ta myšlenka, která nás úspěšně vede k cíli.“¹² A stejně je tomu tak i ve vědě, která na základě okamžitého ověření označí za pravdivé takové myšlenky, které mají největší úspěch.¹³

Čapek uvádí: „Pravda jest úhrnné jméno shrnující procesy potvrzování a uplatňování, zcela tak jako zdraví, bohatství a síla jsou jména označující jiné procesy vztahované k životu.“¹⁴ Pravda již tak není vnímána metafyzicky, je neustále formulována našimi myšlenkami a potvrzována našimi činy.

Pravda je jménem sloužící k ověření si procesů, které se dějí v našem světě a našem životě. Již se nejedná o pravdu z hlediska antického pojetí, kdy řecké aletheia představuje

⁸ JAMES, William. *Pragmatismus: nové jméno pro staré způsoby myšlení*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2003, s. 38. ISBN 80-7325-022-5.

⁹ ČAPEK, Karel. *Pragmatismus čili filosofie praktického života*. 2. rozš. vyd. Praha: F. Topič, 1925, s. 14-15. Duch a Svět.

¹⁰ ČAPEK, Karel. *Pragmatismus čili filosofie praktického života*. 2. rozš. vyd. Praha: F. Topič, 1925, s. 18. Duch a Svět.

¹¹ ČAPEK, Karel. *Pragmatismus čili filosofie praktického života*. 2. rozš. vyd. Praha: F. Topič, 1925, s. 21. Duch a Svět.

¹² ČAPEK, Karel. *Pragmatismus čili filosofie praktického života*. 2. rozš. vyd. Praha: F. Topič, 1925, s. 62. Duch a Svět.

¹³ ČAPEK, Karel. *Pragmatismus čili filosofie praktického života*. 2. rozš. vyd. Praha: F. Topič, 1925, s. 62-63. Duch a Svět.

¹⁴ ČAPEK, Karel. *Pragmatismus čili filosofie praktického života*. 2. rozš. vyd. Praha: F. Topič, 1925, s. 19. Duch a Svět.

ctnost (resp. ideu cnosti), kterou nazírám jakýmsi „vnitřním okem“, je absolutní pravdou, které mohu dosáhnout.¹⁵ V pragmatismu je pravda skutečnou jen do té doby, dokud mi ji někdo nevyvrátí jinou pravdou, resp. zkušeností, na základě níž se změni mé vnímání dané pravdy.

Za pravdivou myšlenku může pragmatista považovat pouze takovou, která se dá nějakým způsobem ověřit, akceptovat, to co se ověřit nedá žádným způsobem, pak pravdou není. Myšlenka tak není pasivní, nýbrž aktivní, stává se pravdivou na základě naší zkušenosti.¹⁶

Podle F. C. Schillera je pravda jednou z možností lidské volby. Člověk dává „své“ pravdě přednost před jinými pravdami. Člověk je tak tvůrcem každého tvrzení, ale nelze ji oddělovat od člověka a tvořit z ní teorii pravdy.¹⁷

John Dewey byl americkým filosofem, pedagogem a teoretikem výchovy. Jeho pragmatistická filosofie se zabývá pojmem situace. Každá situace na sebe váže konkrétní zkušenost. Díky našemu rozumu jsme schopni naučit se jazykovým návykům, které nás posléze upozorní na (ne)důležitost situace. Čím více zkušeností máme, tím lépe rozeznáme nepatrné nuance v jednotlivých situacích.¹⁸

Dle Deweyho je třeba změna výchovy dítěte. Doposud bylo pasivním posluchačem, který se na nic nezmoohl. Dewey se snaží dítě rozvíjet a zavést do výuky takové metody, aby se dítě na výuce mohlo určitým způsobem samo podílet.¹⁹

Wiliam James je považován za hlavního ze zakladatelů pragmatismu. Kniha *Pragmatismus: nové jméno pro staré způsoby* vznikla z jeho přednášek na Kolumbijské univerzitě v New Yorku v letech 1906-1907. Pragmatismus upouští od orientace na abstrakci univerzálních pravd, uzavřených systémů, dogmat; zabývá se konkrétními věcmi, lidmi, situacemi. Pokud budeme dle Jamese postupovat tzv. pragmatickou metodou, nikdy nemůžeme dospět k neměnným metafyzickým systémům a principům světa. Ve všem čemu

¹⁵ HEJDÁNEK, Ladislav. *Nepředmětnost v myšlení a ve skutečnosti*, s. 58. In: CHADIMA, Martin. *Filozofie: Úvod do dějin evropského myšlení*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2013, s. 47-48. ISBN 978-80-7435-300-0.

¹⁶ JAMES, William. *Pragmatismus: nové jméno pro staré způsoby myšlení*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2003, s. 104-105. ISBN 80-7325-022-5.

¹⁷ ČAPEK, Karel. *Pragmatismus čili filosofie praktického života*. 2. rozš. vyd. Praha: F. Topič, 1925, s. 41. Duch a Svět.

¹⁸ MCGREAL, Ian Philip. *Velké postavy západního myšlení: slovník myslitelů*. Praha: Prostor, 1999, s. 524. Obzor (Prostor). ISBN 80-7260-002-8.

¹⁹ CHADIMA, Martin. *Filozofie: Úvod do dějin evropského myšlení*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2013, s. 177. ISBN 978-80-7435-300-0.

se věnujeme, s čím pracujeme, je třeba odkrýt praktickou hodnotu, která je modelována na základě naší zkušenosti. Čím větší a různorodější zkušenosti máme, tím je pravděpodobnější, že se skutečnost, kterou jsme doposud zastávali, může změnit.²⁰ Pragmatismus tak není jistým jednotným cílem, nýbrž cestou, která každého jednotlivce vede jinudy, různým způsobem, s různými nástrahami. A cíl samotný je individuální, pro každého z nás originální.

Ve chvíli, kdy z naší domněnky nelze vyvodit jakoukoli budoucí, ale i minulé zkušenost, nemá taková hypotéza vůbec žádnou hodnotu.²¹

Pragmatismus nespatřuje problém ani v teologii, pokud nám bude ukazovat jednu z možných cest, na kterou se můžeme vydat. Bůh/Absolutno je pravdivé natolik, nakolik je dobré a nakolik uznává jiné pravdy, skutečnosti.²²

James pak v pojetí náboženství, konkrétně v otázce spásy, mluví o možnostech, a čím víc se najde možností ke spáse světa, tím spíše dojde k vykoupení.²³

James rozděluje náboženství na dva typy 1) náboženství pluralistické, kdy Bůh není jediným konečným principem a svět by byl tak spasen po částech, 2) náboženství absolutistické, kdy Bůh je absolutním, nezpochybnitelným principem všeho, je nadlidské. Pravý pragmatista je pak zastáncem pluralistického pojetí.²⁴ „...chápal Boha jen jako jednoho z pomocníků, *primum inter pares*, mezi ostatními tvůrci velkého světového osudu.“²⁵

„Pragmatismus musí dogmatickou odpověď odložit, neboť ještě nevíme, které náboženství se nakonec ukáže jako nejlepší.“²⁶

Naděje je pro Jamese jakýmsi vyobrazením víry, která v jeho pojetí znamená osobní záležitost. Je přesvědčen, že náboženská víra vede člověka k *mravní zanícenosti*, dle níž pak jedná.²⁷

²⁰ JAMES, William. *Pragmatismus: nové jméno pro staré způsoby myšlení*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2003, s. 40-41. ISBN 80-7325-022-5.

²¹ JAMES, William. *Pragmatismus: nové jméno pro staré způsoby myšlení*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2003, s. 61. ISBN 80-7325-022-5

²² JAMES, William. *Pragmatismus: nové jméno pro staré způsoby myšlení*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2003, s. 49. ISBN 80-7325-022-5.

²³ JAMES, William. *Pragmatismus: nové jméno pro staré způsoby myšlení*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2003, s. 140. ISBN 80-7325-022-5.

²⁴ JAMES, William. *Pragmatismus: nové jméno pro staré způsoby myšlení*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2003, s. 144. ISBN 80-7325-022-5.

²⁵ JAMES, William. *Pragmatismus: nové jméno pro staré způsoby myšlení*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2003, s. 146. ISBN 80-7325-022-5.

²⁶ JAMES, William. *Pragmatismus: nové jméno pro staré způsoby myšlení*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2003, s. 147. ISBN 80-7325-022-5.

²⁷ MCGREAL, Ian Philip. *Velké postavy západního myšlení: slovník myslitelů*. Praha: Prostor, 1999, s. 486. Obzor (Prostor). ISBN 80-7260-002-8.

Naplnění a spása světa nejsou ani nutné ani vyloučené, všechno stojí na člověku, především na jeho činu a na tom, aby byl člověk bytostí svobodnou. Pragmatismus není filosofií uzavřenou, nýbrž stále hledající.

Pojetí pragmatismu u Karla Čapka

Karel Čapek zpočátku svých vysoko školských studií předpokládal, že se bude věnovat dráze vědce, konkrétně dráze filosofa. Po celou dobu mu byl nápomocen jeho profesor František Čáda. V akademickém roce 1914-1915 byl Čapek zapsán na Filosofický seminář, který učil F. Krejčí, F. Čáda jej pak vyučoval Problémy noetické a též Filozofický seminář, K. Chytil jej v tomto období učil Uvedení do dějin umění a Seminář pro dějiny umění.²⁸

Čapkova disertační práce nesla název *Objektivní metoda v estetice se zřením k výtvarnému umění*; 6. 11. 1915 skládá Čapek velké rigorózum z estetiky a dějin umění, zkouší jej F. Čáda, K. Chytil a F. Krejčí. 27. 11. 1915 pak skládá malé rigorózum z filosofie, zkouší jej F. Drtina a F. Krejčí, na doktora filosofie byl promován 29. 11. 1915.²⁹ Práci si prošel jak prof. F. Čáda, tak prof. F. Krejčí, a právě na základě disertační práce Čáda Čapkovi přislíbil habilitaci na Filozofické fakultě UK. Čapek se dále věnoval studiu a práci pro svou budoucí kariéru, ale nakonec se zcela nečekaně dozvěděl, že prof. Čáda habilitoval jiného kandidáta.³⁰ Avšak v ediční poznámce v knize *Můj švagr Karel Čapek* nalezneme noticku Jiřího Opelíka, která se zmiňuje o tom, že Karlova univerzita žádné jiné řízení, resp. *konkurenční habilitační řízení*, nezaznamenává.³¹ Zůstává tedy otázkou, zdali se chtěl Čapek věnovat filosofii skutečně jako své profesi či nikoli.

Čapek se však stal „alespoň“ filosofem beletristou. Jak už bylo zmíněno, značně jej oslovil filosofický pragmatismus, který je velmi často součástí jeho děl, jmenujme za všechny noetickou trilogii *Hordubal, Povětroň a Obyčejný život* či drama *Loupežník*. Čapek se však nevěnoval pragmatismu pouze z hlediska studijního zájmu, nýbrž i ze zájmu politického, kdy tak dával najevo *myšlenkové spojení s Amerikou* a se západními státy.³²

Pragmatismu se začal věnovat již v době svých vysokoškolských studií. Samotnou práci, pojednávající o pragmatismu napsal v roce 1914. Dodnes v různé literatuře můžeme najít, že se jedná o práci disertační, avšak není tomu tak. Jedná se o práci seminární, která

²⁸ HALÍK, Miroslav. *Karel Čapek život a dílo v datech*. Praha: Academia, 1983, s. 28.

²⁹ HALÍK, Miroslav. *Karel Čapek život a dílo v datech*. Praha: Academia, 1983, s. 28.

³⁰ SCHEINPFLUG, Karel. *Můj švagr Karel Čapek*. Hradec Králové: Kruh, 1991, s. 24. Okamžiky. ISBN 80-7031-492-3.

³¹ SCHEINPFLUG, Karel. *Můj švagr Karel Čapek*. Hradec Králové: Kruh, 1991, s. 161-162 (pozn. č. 7). Okamžiky. ISBN 80-7031-492-3.

³² SCHEINPFLUG, Karel. *Můj švagr Karel Čapek*. Hradec Králové: Kruh, 1991, s. 31-32. Okamžiky. ISBN 80-7031-492-3.

mu byla zadána prof. Krejčím, posléze se s pragmatismem hlouběji seznámil u Edvarda Beneše.³³

Přínos pragmatismu pro Čapka byl v tom „že podporoval odvrát od abstraktní spekulace o transcendentnu, absolutní ke každodenní zkušenosti a zároveň kladla velkou váhu na účastnou a činnou mohutnost člověka, na jeho tvořivost, na jeho dar něco uskutečňovat nebo do něčeho zasáhnout.“³⁴

Čapek je odpůrcem dogmatického tvrzení, které označuje za *nestoudné*. Jako *nejvyšší instanci* označuje tzv. vulgární, hrubou skutečnost, jelikož právě tato skutečnost nám ukazuje hned několik věcí, ukazuje čím/kým daná věc skutečně je, a zároveň nám ukazuje svou skutečnou potencialitu.³⁵

Jeho zájem a práce na pragmatismu byla vyjádřením nesouhlasu s německou spekulativní filosofií, jejímiž představiteli jsou filosofové J. F. Fichte, F. W. J. Schelling či G. W. F. Hegel. Spekulativní filosofie mu nevyhovovala metafyzickým charakterem.³⁶

Krom pragmatismu se Čapek zabýval i mnoha dalšími filosofickými směry. Například o pesimismu se vyjadřuje jako o směru, který jej velmi okouzljuje. Skepticismus patří do jeho oblíbených směrů stejně jako entusiasmus. Relativismus jej přitahuje tím, že na světě nejsou jen věci, ale i vztahy mezi nimi. Nihilismus je pak pro Čapka matoucím. V otázce nihilismu hovoříme o filosofickém stanovisku, které vede k naprostému odmítání a popírání všeho, např. etických hodnot a veškerého poznání.³⁷ Čapek nihilismus pojímá takto „*snad je to nihilismus, věřím-li třeba, že ,nic není ztraceno‘, nebo ,nic není bez ceny‘, - neboť vpravdě se utěšují množstvím záporných vět.*“³⁸

Ohlas sklídl pragmatismus i u nás, Karel Čapek byl prvním spisovatelem, který v Čechách pragmatismus ve svých dílech masivně využíval. Za všechny české filosofy, kteří se zabývali pragmatismem, jmenujme Karla Vorovku, který svým filosofickým postojem je

³³ OPELÍK, Jiří. *Uklizený stůl aneb moje druhá knížka o Karlu Čapkovi: a opět s jedním přívažkem o Josefovi*. Praha: Torst, 2016, s. 81. ISBN 978-80-7215-517-0.

³⁴ GABRIEL, Jiří. *Karel Čapek a pragmatismus*. In: Bratislavské přednášky. Ed. Josef Šmajš. Brno: Katedra filosofie FF MU, 2002, s. 31, 27. K tomu srov. Jan Zouhar: *Filosofie Karla Čapka*, in: J. Zouhar: *Studie k dějinám českého myšlení 20. století*. Brno: Masarykova univerzita, 1999, zvláště s. 50-54; citováno z HROCH, Jaroslav. *William James a pragmatická filosofie*. In: JAMES, William. *Pragmatismus: nové jméno pro staré způsoby myšlení*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2003, s. 17. ISBN 80-7325-022-5.

³⁵ ČAPEK, Karel. *Pragmatismus čili filosofie praktického života*. 2. rozš. vyd. Praha: F. Topič, 1925, s. 77-78. Duch a Svět

³⁶ BURIÁNEK, František. *Karel Čapek*. Praha: Československý spisovatel, 1988, s. 76.

³⁷ NEFF, Vladimír. *Filosofický slovník pro samouky neboli Antigorgias*. 2. rozš. vyd. Praha: Mladá fronta, 1993, s. 255.

³⁸ ČAPEK, Karel. *Zóon politikon*. Třebíč: Akcent, 2009, s. 51. Čeští kandidáti Nobelovy ceny. ISBN 978-80-7268-627-8.

podobný právě Čapkovi. „*I vědecká jistota selhává aspoň v těch nejobecnějších dohadách; nejpěknější vědecké pravděpodobnosti ve svém úhrnu dávají ohromnou pravděpodobnost. A přece člověk potřebuje jistoty; i v nejistotách musí se rozhodnouti pro zcela jisté jednání nebo myšlení...*“³⁹ Na jeho knihu *Skepse a gnóze* napsal Čapek velmi pochvalnou recenzi.

Karel Vorovka pak ve své knize *Skepse a gnóze* dodává, že pragmatismus chápe stejně jako Karel Čapek, tedy jako filosofii praktického života, která zároveň souvisí se skepsí a probabilismem. A tak Vorovka dodává, že je třeba vždy počítat s všemi možnostmi, které se v dané situaci mohou naskytnout. „*Jednej tak, jako by existoval Bůh, spravedlivý soudce, záruka dobra a věčné spásy. Není-li Boha, nic tím neztratíš; je-li však Bůh, ztrácel bys ateismem nesmírně.*“⁴⁰ Čapek se později věnoval i recenzování filosofických prací týkajících se pragmatismu. Zabýval se pracemi např. prof. Krejčího, prof. Rádla či prof. Durkheima. Zároveň se tak na základě rozborů jednotlivých prací dopouštěl vlastního hodnocení a sdělení vlastních názorů, na základě nichž, dnes můžeme interpretovat Čapkovo pojetí filosofie.⁴¹

Karel Čapek charakterizuje pragmatismus takto „*...ideálem empirického poznání filosofického jsou přírodní vědy, jež pozorují zevní děje a stanoví v nich obecné zákony, příčinnosti ... kritériem pravdy je tu shoda myšlenky se (smyslovou) zkušeností; ve skutečnosti však zkušenost je časově i prostorově příliš omezena a experiment mnohdy zhola neproveditelný, takže tak řečené empirické poznání je z převeliké části utkáno z hypotheses, jež platí jen potud, pokud případná nová zkušenost jich nevyvrátí.*“⁴² Dle Čapka je tak třeba takovéto poznání vnímat jako nedokončené a přechodné do té doby, než přijde nový poznatek, je očividný neustálý vývoj a pokrok vpřed. To vše můžeme vidět i v Čapkově díle, jako je např. *Bílá nemoc*, *Krakatit* či *Věc Makropulos*.

Dobrem je pro Čapka *život, spontánnost, činnost* a osoba, která je schopna činu, která jedná, jen taková osoba je osobou morální. Čapek však mluví o všedním morálním životě, nikoli jako o mravnosti, která je vyšším řádem, a naším úkolem je k němu dospět.⁴³

³⁹ ČAPEK, Karel. *O umění a kultuře II*. Praha: Československý spisovatel, 1985, s. 296.

⁴⁰ VOROVKA, Karel. *Skepse a gnóze: vyznání filosofické*. Druhé, revidované vydání. Praha: Dybbuk, 2017. s. 25. ISBN 978-80-7438-167-6.

⁴¹ OPELÍK, Jiří. *Čtrnáctero prací o Karlu Čapkovi: a ještě jedna o Josefu Čapkovi jako přivažek*. Praha: Torst, 2008, s. 44. ISBN 978-80-7215.

⁴² ČAPEK, Karel. *Pragmatismus čili filosofie praktického života*. 2. rozš. vyd. Praha: F. Topič, 1925, s. 5-6. Duch a Svět.

⁴³ OPELÍK, Jiří. *Uklizený stůl aneb moje druhá knížka o Karlu Čapkovi: a opět s jedním přivažkem o Josefovi*. Praha: Torst, 2016, s. 88. ISBN: 978-80-7215-517-0. In: Karel Čapek: *Univerzitní studie*, 1987, s. 311.

Dle Čapka z hlediska mravnosti je svět takovým světem, jaký z něj uděláme.⁴⁴

V jednom ze svých článků pro *Lidové noviny* poukazuje na pomíjivost všedních dnů. 28. 10. 1918 byl pro nás zlomovým dnem v dějinách, který je až doposud dnem glorifikovaným. Zároveň však poukazuje na skutečnost dne předchozího, kdy v novinách byly seznamy jmen stovky zemřelých, kteří podlehlí španělské chřipce.⁴⁵ Obě události byly důležitými, avšak jedna překrývala druhou, podle toho, která z nich byla pro člověka důležitější.

Kritizuje mravní výchovu, která je vyučována nebo se k člověku dostává formou knih, které jsou pouhým kompilátem a které studenti většinou jen převypráví bez jakéhokoli zájmu a poučení. A pak, která z mravouk je ta správná?

„*Jsem dosti nenapravitelný optimista co do hodnoty praktického lidského života...*“⁴⁶

Čapkovi by se zamlouvala právě praktická výuka mravnosti, aby obchodník vyprávěl o etice hospodářské, lékař o etice lékařské aj., aby každý z nich pohovořil o zkušenostech týkajících se jejich povolání. Čapkovi tak ani v otázkách mravních nejde o teoretické pojetí. Je zastáncem praktické výuky, kdy tak nejen že daný problém, v tomto případě zkušenost, si lépe zapamatuje, ale má možnost si ji prožít.

„*...každý životní okruh a každý úkol má své užití základních etických pravd – užití, jež je důležitější než mravní zásada...*“⁴⁷ Takovou výchovu považuje Čapek za skutečně správnou. Nejsou důležitá slova, nýbrž zkušenosti, které mohou osoby z jakéhokoli povolání zprostředkovat. Učitel by pak sloužil k tomu, aby vše rekapituloval. „*...je a musí být jedna základní etika pro všechny lidi stejná; ale tuto základní etiku neskládá žádný filantrop, nýbrž všichni lidé dohromady svým denním a pracovním životem.*“⁴⁸

Pragmatismus byl Čapkovi nápomocen ve vnímání života, byl pro něj představitelem běžné, všední existence, ke které patří jak radost, tak bolest. Vyvolával v něm naději, že může utvářet život lepší a mravnější.⁴⁹

⁴⁴ ČAPEK, Karel. *Pragmatismus čili filosofie praktického života*. 2. rozš. vyd. Praha: F. Topič, 1925, s. 56. Duch a Svět.

⁴⁵ ČAPEK, Karel, Miloš POHORSKÝ a Emanuel MACEK, ed. *Od člověka k člověku II*. Praha: Československý spisovatel, 1991, s. 484.

⁴⁶ ČAPEK, Karel. *Místo pro Jonathana!: úvahy a glosy k otázkám veřejného života z let 1921-1937*. Praha: Symposium, 1970, s. 13-14.

⁴⁷ ČAPEK, Karel. *Místo pro Jonathana!: úvahy a glosy k otázkám veřejného života z let 1921-1937*. Praha: Symposium, 1970, s. 14.

⁴⁸ ČAPEK, Karel. *Místo pro Jonathana!: úvahy a glosy k otázkám veřejného života z let 1921-1937*. Praha: Symposium, 1970, s. 14.

⁴⁹ BURIÁNEK, František. *Karel Čapek*. Praha: Československý spisovatel, 1988, s. 79.

Čapek zároveň nemluví jen o reformě školství, nýbrž i o reformě kantorů. U mnohých učitelů kritizuje lhostejnost vůči vlastním oborům, žáky tak učitelé vyučují zbytečným informacím, jako jsou letopočty či kdekoli dohledatelné vzorce. Čapek postrádá učitele odborníka, který má svou práci rád, neustále se v ní posouvá vpřed, což žáci vycítí, a výuka je v ten okamžik naprosto rozdílná.⁵⁰

Čapek tak po vyučujícím vyžaduje zapálenost do tématu, tak aby i student měl potřebu se o tématu dozvědět více.

O samotné relativistické filosofii říká „*pro mne je to jediná cesta, jak možno milovat člověka, klesá-li naše víra v lidstvo; jak možno milovat hledání pravdy, nelze-li najít pravdu; jak možno spojit nejhanebnější skepsi s naivní a účinnou důvěrou.*“⁵¹

O pravdě mluví na základě přirovnání k našim poměrům. Čechům vyčítá neochotu zjišťovat si více informací k jakémukoli tématu. Rovnou začneme s informací nakládat tak, jakoby nebylo jiné možnosti, a aniž bychom si sehnali všechny dostupné zdroje. Za největší zlo našeho národa považuje Čapek právě nepravdivost, od níž se odvíjí všechny neřesti, jimiž je korupce, nenávisť a demagogie.⁵² „*Království lži není tam, kde se lže, nýbrž tam, kde se lež, přijímá.*“⁵³

Čapek nebyl slepým zastáncem pragmatismu, spatřoval v něm i mnohé nedostatky, avšak nejtěžejnějším tématem pro něj v pragmatismu byla neustálá potřeba aktivity, potřeba podílet se na vývoji a zlepšování života a světa tak, aby to bylo v souladu s etickým počínáním si. Velmi důležitá byla pro Čapka ta činnost, která byla spojena s všedním životem, tak aby jej posouvala dále ve vývoji, a to vše mu byl pragmatismus schopen poskytnout.

⁵⁰ ČAPEK, Karel. *Místo pro Jonathana!: úvahy a glosy k otázkám veřejného života z let 1921-1937*. Praha: Symposium, 1970, s. 16.

⁵¹ ČAPEK, Karel. *Poznámky o tvorbě*. Vyd. 2. Praha: Československý spisovatel, 1960, s. 91. Otázky a názory (Československý spisovatel).

⁵² ČAPEK, Karel, Miloš POHORSKÝ a Emanuel MACEK, ed. *Od člověka k člověku II*. Praha: Československý spisovatel, 1991, s. 253-255. ISBN 80-202-0314-1.

⁵³ ČAPEK, Karel, Miloš POHORSKÝ a Emanuel MACEK, ed. *Od člověka k člověku II*. Praha: Československý spisovatel, 1991, s. 255. ISBN 80-202-0314-1.

Masarykovo pojetí náboženství

Kromě ovlivnění pragmatismem byl Čapek značně ovlivněn Tomášem Garriguem Masarykem, kterému byl poprvé představen 22. 3. 1922 ve Vinohradském divadle na představení Lucerna, jehož dramaturgem byl právě Karel Čapek. Na setkání s Masarykem vzpomínal jako na zpočátku velmi skličující situaci. Byl nervózní a velmi se styděl. Ovšem ve chvíli, kdy Masarykovi podával ruku, všiml si, že mu nad uvázanou kravatou vyčuhuje knoflík od límečku košile. Značně se mu tak ulevilo a uvědomil si: „*tak on ten člověk je jako my*“. Masaryk se s Čapkem přívětivě uvítali a po nějaké době dostal Čapek pozvání na Pražský hrad spolu s dalšími literáty.⁵⁴

Jejich přátelství přetrvávalo až do Masarykovy smrti. Když kolem roku 1924, po Čapkově návratu z Anglie vznikli tzv. Pátečníci, dozvěděl se o nich i TGM, kterého tato skupina oslovila. Čapek proto zaslal pozvání i Masarykovi, který s díky přijal a účastnil se hned několika setkání.

Avšak pátečníky nemůžeme nijak zvlášť označit za ucelenou skupinu, za skupinu, která by byla zastáncem určité filosofie, vyznání či uměleckého směru. Jednalo se o nezávislou debatní společnost, jejíž součástí byli intelektuálové různých oblastí své doby. Řešili a rozebírali různé soudobé problémy, ale také budoucnost světa či lidstva.⁵⁵

Po Čapkově smrti a za války tradice pátečníků zaniká. Olga Scheinpflugová se po válce pokusila tradici obnovit a hned několikrát uskutečnit setkání pátečníků. Je doloženo, že se jich dvakrát účastnil prezident Dr. Edward Beneš, avšak podle svědectví se již jednalo pouze o setkání přátelská.⁵⁶

Masaryka si Čapek nesmírně vážil, vážil si jej jako člověka, vzhlížel k němu jako k velmi schopnému politikovi, jeho myšlenkami byl Čapek po celý život ovlivňován.

⁵⁴ ČAPEK, Karel. *O republice, politice a Masarykovi: výběr publicistických článků 1919-1938*. Brno: Atelier 89, 2016, s. 147. ISBN 978-80-270-0695-3. Srov. HALÍK, Miroslav. *Karel Čapek život a dílo v datech*. Praha: Academia, 1983, s. 37.

⁵⁵ DANDOVÁ, Marta. *Obraz pátečníků v korespondenci Karla Čapka*. In: JANÁČEK, Pavel, ed. *Pátečníci a Karel Poláček: sborník příspěvků ze symposia Pátečníci a Karel Poláček, Rychnov nad Kněžnou, květen 2001*. Boskovice: Albert, 2001, s. 39. ISBN 80-903181-0-4.

⁵⁶ PROTIVA, Josef. *Setkávání Karla Čapka s pátečníkem Edvardem Benešem*. In: JANÁČEK, Pavel, ed. *Pátečníci a Karel Poláček: sborník příspěvků ze symposia Pátečníci a Karel Poláček, Rychnov nad Kněžnou, květen 2001*. Boskovice: Albert, 2001, s. 123. ISBN 80-903181-0-4.

Za celý svůj život Masaryk nenapsal žádnou teorii filosofie. Na Čapkův dotaz, proč tak neučinil, odpověděl, že mu na takovou práci nezbyvá dost času, a dodává: „*kdybyste ji chtěl najít, našel byste ji porůznu v mých knihách...*“⁵⁷

Za české pragmatisty označuje Masaryk Komenského, Palackého, Havlíčka a Čapka, kteří ve svém poznání, myšlení, se neustále obracejí k praktickým otázkám v životě člověka. Protože však byl Masaryk ve svém myšlení mnohem hlouběji spjat s teologickým myšlením, za skutečné duchovní a etické pilíře českých dějin uváděl Jana Husa, Petra Chelčického a Karla Havlíčka Borovského.⁵⁸

Není tedy divu, že pragmatismus, kterého byl Čapek zastáncem, je pro Masaryka nevyhovující jak filosoficky, tak nábožensky, mluví o něm jako o utilitarismu. James mluví o pragmatismu jako o novém jménu pro staré metody myšlení a Masaryk říká: „*...nemám rád nová jména pro staré věci.*“⁵⁹ O teorii říká, že je stejně důležitá jako praxe, jelikož teorie praxi podkládá a vede, praxe pak teorii potvrzuje, anebo vyvrací.

Masarykův vztah k náboženství se velmi dlouhou dobu vyvíjel. Vyrůstal v prostředí Moravského Slovácka, které bylo ponořeno do mlhoviny lidového katolicismu, se všemi svými svátky, procesími, obřady i pověrami. Masaryk byl po celý život okouzlen barvitostí katolicismu, ale o to více později kritizoval iracionalitu, kterou v sobě tento křesťanský směr nesl.⁶⁰

V katolické víře vychovávala malého Tomáše především matka, která byla velmi zbožnou ženou „*...odříkávala si matka modlitby podle modlitební knížky; ta knížka byla plná obrázků – pamatuju se na obrázek umučeného Krista krví se potícího, ten měla nejraději.*“⁶¹

Už jako dítě byl v otázkách duchovních velmi zvědavý. Vzpomíná, jak se šel podívat do jedné z evangelických modliteben a měl velký strach, bál se, že se propadne nebo něco podobného.⁶²

⁵⁷ ČAPEK, Karel. *O republice, politice a Masarykovi: výběr publicistických článků 1919-1938*. Brno: Atelier 89, 2016, s. 148. ISBN 978-80-270-0695-3.

⁵⁸ Viz MASARYK, Tomáš Garrigue, BRABEC, Jiří, ed. *Česká otázka: Naše nynější krize; Jan Hus*. Česká otázka 8. vyd., Naše nynější krize 7. vyd., Jan Hus 9. vyd. Praha: Masarykův ústav Akademie věd ČR, 2000. ISBN 80-902659-3-6.

⁵⁹ ČAPEK, Karel. *Hovory s T. G. M.* Praha: FRAGMENT, s.r.o., 2009, s. 160. ISBN 978-80-253-0752-6.

⁶⁰ O Masarykově dětství a katolické výchově viz POLÁK, Stanislav. *T. G. Masaryk: za ideálem a pravdou I*. Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2000. ISBN 80-902659-5-2.

⁶¹ ČAPEK, Karel. *Hovory s T. G. M.* Praha: FRAGMENT, s.r.o., 2009, s. 6. ISBN 978-80-253-0752-6.

⁶² ČAPEK, Karel. *Hovory s T. G. M.* Praha: FRAGMENT, s.r.o., 2009, s. 13. ISBN 978-80-253-0752-6.

Židů se bál převelice, byl vychován v krevní pověře, až v pozdějším věku se s nimi jakýmsi způsobem smířil. V pověře jej *vychovávala vlastní matka*. „Později jsem Židy poznal osobně; zpočátku jsem se jich štítil jako každý, kdo byl tak vychován. Když se později hovořilo o případech rituálních vražd, četl jsem zejména knihu berlínského profesora Stracka a přesvědčil se, že zde jde prostě o pověru.“⁶³

Jako dospělého muže jej velmi ovlivnila jeho žena Charlotta.

Masaryk Čapkovi popisoval, z jaké rodiny Charlotta pocházela. Její otec Rudolph Garrigue byl sice spíše agnostikem, který byl však nevšední tím, že „*se rozzlobil, mluvil-li někdo proti náboženství; vychoval jedenáct dětí nábožensky, každý si zvolil, když dorostl svou církev, skoro všechny sekty byly v rodině zastoupeny. Byly opravdově tolerantní*.“⁶⁴

Charlotta byla unitářkou. „*S ní jsem dostal z protestantismu do svého života to nejlepší: tu jednotnost náboženství a života, náboženskou praktičnost, náboženství pro všední dny*.“⁶⁵

Masaryk na základě svých zkušeností velmi otevřeně kritizoval církve, zejména katolickou. Velmi často se odvolával na Mistra Jana Husa, kterého dával člověku za vzor, a zároveň jím poukazoval na povrchnost církve a jejích prelátů.⁶⁶

Husa lze podle Masaryka dokonce označit za reformátora evropského formátu. Neboť „*první silné náběhy k církevní reformě vyšly za Husa z národa slovanského; teprve o století později odrostli Germáni a částečně též Románi svému středověkému vychovateli, a reformace, co do hlavní věci, byla duševním produktem germánským*.“⁶⁷

Hlavní výtka Masaryka vůči katolicismu bylo pojetí *zbožnosti a mravnosti*. „*Lidé katolicky zbožní byli mravně špatní, alespoň mnohem horší, než mnozí lidé nezbožní a bezbožní*.“⁶⁸

⁶³ MASARYK, T. G. *Parlamentní projev ve vídeňské poslanecké sněmovně – 41. schůze XVIII. zasedání, 5. prosince 1907. Řeč o antisemitismu a proti klerikalismu, rezoluce za svobodu vědy a vysokého školství*. In: MASARYK, T. G. *Parlamentní projevy 1907-1914*. Praha: Masarykův ústav AV ČR 2002, s. 76-77. ISBN 80-86495-11-6.

⁶⁴ LUDWIG, Emil, MALÍNSKÁ, Jana, ed. *Duch a čin: rozmluvy s Masarykem*. Praha: Ústav T.G. Masaryka, 2012, s. 53. ISBN 978-80-86142-43-2.

⁶⁵ ČAPEK, Karel. *Hovory s T. G. M.* Praha: FRAGMENT, s.r.o., 2009, s. 61. ISBN 978-80-253-0752-6.

⁶⁶ Více viz MASARYK, Tomáš Garrigue. *V boji o náboženství*. 3. vyd. Praha: Čin, 1947, s. 15. Živá věda.

⁶⁷ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Sebevražda hromadným jevem společenským moderní osvěty*. 5. české vyd. Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2002, s. 154-155. ISBN 80-86495-13-2.

⁶⁸ MASARYK, Tomáš Garrigue, TOPOR, Michal, ed. *Z bojů o náboženství: a texty z let 1904-1906*. Praha: Ústav T.G. Masaryka, 2014, s. 549. ISBN 978-80-86142-49-4.

Velmi se hněval nad situací dobové církve, která již není příkladem mravnosti. Pokud je vůbec mravnost někde viděna, pak je to z řad laiků, nikoli duchovních. Ve chvílích krize buď církev nezaujímá žádné stanovisko, anebo se schovává před světem, stává se tak církví přežilou, formální a mrtvou.⁶⁹

Katolicismus pak vytvořil rozdíl mezi náboženstvím a mravností, kdy jakýkoli liturgický úkon má mnohem větší význam než to, co je mravné. Militantní katolík jakýmkoli náboženským obřadům přisuzuje čarovnou moc, důležitost a povyšuje ji *nad přirozenou mravnost*. Proto pak takový člověk pokládá duchovní autoritu za něco vyššího, než je jeho vlastní svědomí.⁷⁰

Proti zkosnatělému církevnictví staví Masaryk ježíšovské slovo a čin. Skutečný živý *Kristus* je jediným východiskem z církevní krize, která se projevuje přebujelým *ritualizmem, kultizmem, triumfalismem* církve. „*Život Kristův, jakožto důsledné provedení jeho vlastního učení, nedává životu suché, nýbrž živé učení, podle něhož má křesťan v Kristu a s Kristem společně žít. Může být lepší, ušlechtilejší a božštější život než Kristův?*“⁷¹

Moderní člověk pak podle Masaryka neodděluje mravnost a zbožnost, co není mravné nemůže být pro ně zbožným. O asketismu mluví jako o mrzačení těla a *degradování* ženy a rodiny. A poukazuje na celibátní život kněží. Vzpomíná na své dětství, kdy se stýkal s několika kněžími, a poukazuje na skutečnost, že rozhovory mezi duchovními se povětšinou netýkaly věcí teologických, nýbrž materialismus byl jejich obsahem. Nebo když farnost čekala tzv. vizitaci z vyšších míst, shánělo se nejkvalitnější víno, jídlo, praly se ubrusy a uklízelo, avšak otázka duchovních věcí, laiků se neřešila.⁷² V otázce celibátu, a nejen v ní, ale celkově ve vnímání církve, jej musel značně ovlivnit zážitek z dětství, na který vzpomíná v *Hovorech s TGM*. Čapkovi se doznává, že *silně pobožným* byl po své mamince Terezii Masarykové a pravidelně s ní navštěvoval mše, které sloužil páter František Satora, u kterého byl později po několik let ministrantem. Masaryk si Satory velmi vážil a měl jej rád. Říká: „...zdálo se mi, že páter František je jako Pánbůh a já jsem mu anděl...“⁷³

⁶⁹ MASARYK, Tomáš Garrigue, TOPOR, Michal, ed. *Z bojů o náboženství: a texty z let 1904-1906*. Praha: Ústav T.G. Masaryka, 2014, s. 549-550. ISBN 978-80-86142-49-4.

⁷⁰ MASARYK, Tomáš Garrigue, TOPOR, Michal, ed. *Z bojů o náboženství: a texty z let 1904-1906*. Praha: Ústav T.G. Masaryka, 2014, s. 554. ISBN 978-80-86142-49-4.

⁷¹ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Sebevražda hromadným jevem společenským moderní osvěty*. 5. české vyd. Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2002, s. 133. ISBN 80-86495-13-2.

⁷² MASARYK, Tomáš Garrigue, TOPOR, Michal, ed. *Z bojů o náboženství: a texty z let 1904-1906*. Praha: Ústav T.G. Masaryka, 2014, 550-551. ISBN 978-80-86142-49-4.

⁷³ ČAPEK, Karel. *Hovory s T. G. M.* Praha: FRAGMENT, s.r.o., 2009, s. 12. ISBN 978-80-253-0752-6.

Avšak po malé vesnici, jako byla Čejč, se začaly roznášet různé klepy o něm a o manželce místního pana učitele.

Páter Satora o jedné z nedělních mší mluvil ve svém kázání o hříchu, kde věřící vyzýval k tomu, aby si brali příklad z Ježíše Krista, nikoli z něho. Masaryk tomu jako malý hoch nerozuměl. Avšak posléze to musel být jeden ze stěžejních důvodů formování jeho postoje k náboženství. „...začal jsem se dívat na kněze kritičtěji a rozednívalo se mi, že mezi náboženstvím a církví je rozdíl...ale nikdy jsem o Bohu a teologii nepochyboval, vždycky jsem byl optimistou.“⁷⁴

Křesťanství označuje Masaryk jako náboženství lásky. Láska k bližnímu svému je v evangeliích mravním zákonem. Čapek mu oponuje, říká: „Řekl bych, že ta vrozená a samozřejmá láska k bližnímu by obstála i bez náboženství, bez víry.“ Masaryk s Čapkem souhlasí, avšak říká, že zbožnost je pak to nejvyšší, co lásku posvěcuje.⁷⁵

Nakonec se Masaryk rozhodl z katolické církve vystoupit a přejít do církve Reformované, což také učinil i spolu se svou ženou. Avšak při samotné ceremonii, kdy zodpovídal otázky duchovního, jej farář Rudolf Císař vyzval k odrecitování Apoštolského vyznání víry, což Masaryka nemile překvapilo. Byl tak nucen vyznat trojiční dogma, něco, s čím on sám nesouhlasil. Masaryk nevěřil v církevně (dogmaticky) chápané božství Ježíše Krista.⁷⁶

Používá označení Ježíš, nikoli Ježíš Kristus, termín Kristus považuje za dogmatické. Ježíše vnímá jako učitele náboženství. Není pro něj bohem, nýbrž člověkem, který se pro každého z nás může stát vzorem.⁷⁷ Ježíše dále označuje za reformátora, který nepřišel zákon zrušit, nýbrž napravit.⁷⁸

V jednom z textů Masaryk reaguje na evangelického faráře Jana Karafiáta a vysvětluje, jak vnímá zázraky. Uzdravování Ježíšem uznává jako schopnost velmi nadaného člověka, ale nevěří nad nadpřirozené zázraky, např. vzkříšení prokazatelně mrtvého člověka.⁷⁹

⁷⁴ ČAPEK, Karel. *Hovory s T. G. M.* Praha: FRAGMENT, s.r.o., 2009, s. 12. ISBN 978-80-253-0752-6.

⁷⁵ ČAPEK, Karel. *Hovory s T. G. M.* Praha: FRAGMENT, s.r.o., 2009, s. 208. ISBN 978-80-253-0752-6.

⁷⁶ POLÁK, Stanislav. *T. G. Masaryk: za ideálem a pravdou 1.* Praha: Masarykův ústav AV ČR 2000, s. 315-316. ISBN 80-902659-5-2.

⁷⁷ MASARYK, Tomáš Garrigue. *V boji o náboženství.* 3. vyd. Praha: Čin, 1947, s. 29. Živá věda.

⁷⁸ ČAPEK, Karel. *Hovory s T. G. M.* Praha: FRAGMENT, s.r.o., 2009, s. 234. ISBN 978-80-253-0752-6.

⁷⁹ MASARYK, Tomáš Garrigue, TOPOR, Michal, ed. *Z bojů o náboženství: a texty z let 1904-1906.* Praha: Ústav T.G. Masaryka, 2014, s. 226. ISBN 978-80-86142-49-4.

Masaryk se nakonec dostává do situace, kdy se de facto rozchází s jakoukoli dobovou institucionální podobou křesťanství. V církvích není dosud ani síla, ani chuť změnit sebe sama. Jsou příliš ve vleku tradice a jedno, zda katolické, či protestantské. „*Žádná oficiální církev nevyhovuje těmto požadavkům ani zdaleka. Nejméně církev římská; ani protestantism nám nestačí, protože svou orthodoxní dogmatikou a svou církevní hierarchií drží katolicism, třeba jej zároveň potírá.*“⁸⁰

Čapek se ptá, zdali může být mravnost bez náboženství. Masaryk říká, že jistě může, dle něj je však neúplná. Mravnost vnímá jako hlavní složku náboženství. Masaryk věří v osobního Boha, kdy víra je věcí intimní. Později svou tezi doplňuje, Bůh je jen jeden, ovšem zbožnost má spoustu variant, každý člověk vnímá a přistupuje k Bohu jednotlivě, originálně.⁸¹

„*Myslím, že člověk potřebuje k životu náboženství stejně jako k dýchání potřebuje vzduchu; také dějinný vývoj ukazuje, že se vedle vývoje myšlení obdobně vyvíjí i mravně-náboženské žití a cítění.*“⁸²

Masaryk cokoli, co zneužívá náboženství ve svůj prospěch, a pak samotnou církev, která se staví do popředí před náboženství označuje za klerikalismus.⁸³ Podobně je na tom i Čapek, který sám v roce 1921 prohlašuje, že je velmi protiklerikální povahy. Velmi jej zlobí vnímání pojmu klerikalismus jako synonymum náboženství. Boj s Římem pak nesmí být bojem s lidmi věřícími, nýbrž se systémem, který je nastaven tak, aby obyčejného věřícího utlačoval, aby se nejednalo o prosazování moci vysoce postavených prelátů, které je zjevné. Zároveň věří v to co Masaryk. Nová nastupující generace je již vychovávána svobodným duchem, již se nenechává zatlačit do kouta a opakovat naučené dogmatické formule, kterým buď nerozumí, anebo s nimi nesouhlasí.⁸⁴

Masaryk je též velkým kritikem církevních dogmat. Evangelia a starokřesťanská literatura je pro něj zdrojem historicity Ježíšovy. Tato literatura je pro něj to nejhlavnější, nikoli učení církve.⁸⁵

⁸⁰MASARYK, Tomáš Garrigue. *V boji o náboženství*. 3. vyd. Praha: Čin, 1947, s. 34. Živá věda.

⁸¹ ČAPEK, Karel. *Hovory s T. G. M.* Praha: FRAGMENT, s.r.o., 2009, s. 232-234. ISBN 978-80-253-0752-6.

⁸² MASARYK, Tomáš Garrigue. *Sebevražda hromadným jevem společenským moderní osvěty*. 5. české vyd. Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2002, s. 181. ISBN 80-86495-13-2.

⁸³ MASARYK, Tomáš Garrigue. *V boji o náboženství*. 3. vyd. Praha: Čin, 1947, s. 32. Živá věda.

⁸⁴ ČAPEK, Karel. *Místo pro Jonathana!: úvahy a glosy k otázkám veřejného života z let 1921-1937*. Praha: Symposium, 1970, s. 59-60.

⁸⁵ ČAPEK, Karel. *Hovory s T. G. M.* Praha: FRAGMENT, s.r.o., 2009, s. 207. ISBN 978-80-253-0752-6.

Na samotné církvi mu vadila její povrchnost, politická angažovanost sloužící pouze mocným. Její představitele pak považuje za zbabělce a pokrytce. Zároveň poukazuje na problém povrchnosti věřících, kdy člověk již věřící není, anebo ani nebyl, avšak církevní společenství navštěvuje ze zvyku, jakési setrvačnosti, někdy i strachu. Osoby skutečně věřící, mající kritického rozumu, vyzývá k tomu, aby se spojili a postavili se tak proti církevním.⁸⁶

I přes veškeré výtky církvi však říká. „*Pryč od oficiálního křesťanství neznamená opustit to, co v církvích je dobrého, a neznamená zavrhnout učení Ježíšovo.*“⁸⁷

Masaryk se zmiňuje i o církvi protestantské, místo papežské autority byla dosazena autorita Bible, zrušením římské teokracie došlo k ortodoxnímu systému. Vytýká jí nedůslednost, co se týká přejímání různých tradic od církve katolické.⁸⁸

Dále kritizuje tzv. příležitostní náboženství, kdy se lidé modlí pouze ve těžkých chvílích, když o něco žádají či za někoho prosí, jinak si na Boha nevzpomenou.⁸⁹

O samotném náboženství říká, že je ve velké krizi. Mladý člověk, jež má kritického rozumu, touží po náboženství, avšak po takovém, kde nebude povinností slepě důvěřovat svému představenému.⁹⁰

Náboženství není teologie, víra, církev, filosofie ani mravnost – tu zdokonaluje. „*Co do obsahu je náboženství řešení problému věčnosti, nikoli jen řešení teoretické, nýbrž zároveň praktické, neboť problém věčnosti musí člověkem být žit.*“⁹¹

Když Masaryk říká, že náboženství je sub specie aeternitatis, myslí tím náboženství, kdy člověk usiluje o vyšší hodnoty a nový věčný život.

Církev, zejména pak katolicismus, je pro Masaryka přežitkem, do kterého se nelze vracet a už vůbec v něm setrvávat, avšak člověk podvědomě ví, že nějakou formou náboženství potřebuje.⁹² Mimo jiné náboženství nejen že není filosofií, ale nesmí být proti ní, to samé platí o vědě. Náboženství pak není teologií ani katechismem. Křesťanskou teologii označuje za pokračování v mytologii a filosofii pak za vědeckou. Vzniká tak dvojí pravda, kterou si však ne každý musí uvědomit. Masaryk říká, že pravda je jen jedna, a to

⁸⁶ MASARYK, Tomáš Garrigue. *V boji o náboženství*. 3. vyd. Praha: Čin, 1947, s. 12-13. Živá věda.

⁸⁷ MASARYK, Tomáš Garrigue. *V boji o náboženství*. 3. vyd. Praha: Čin, 1947, s. 34. Živá věda.

⁸⁸ MASARYK, Tomáš Garrigue. *V boji o náboženství*. 3. vyd. Praha: Čin, 1947, s. 38. Živá věda.

⁸⁹ ČAPEK, Karel. *Hovory s T. G. M.* Praha: FRAGMENT, s.r.o., 2009, s. 206. ISBN 978-80-253-0752-6.

⁹⁰ MASARYK, Tomáš Garrigue. *V boji o náboženství*. 3. vyd. Praha: Čin, 1947, s. 9-10. Živá věda.

⁹¹ MASARYK, Tomáš Garrigue. *V boji o náboženství*. 3. vyd. Praha: Čin, 1947, s. 22. Živá věda.

⁹² MASARYK, Tomáš Garrigue. *V boji o náboženství*. 3. vyd. Praha: Čin, 1947, s. 16-17. Živá věda.

vědecká.⁹³ A tak se teologie nejen v té době, ale i dnes, značně propadá, neumí, resp. nechce, pracovat s novými poznatky, s jinak uvažujícími lidmi, kterým se dostalo kritického myšlení a tak jsou ve svém počínání si mnohem svobodnější než generace předešlé, na což církev připravená není. Církev je tak zakonzervovanou institucí, která by již jakoby netoužila nebo neusilovala o to, posunout se dále. Masarykův Bůh tak není Bohem dogmatickým, nýbrž Bohem, kterého je třeba prostřednictvím náboženství vnímat skrze vědu a racionalismus.

Přesto by bylo velikým omylem se domnívat, že Masaryk vystupoval proti náboženství jako takovému. Náboženství je pro Masaryka tmelem života jedince i celé společnosti. Osvědčilo se v minulosti a nejinak tomu je v přítomnosti a bude tomu i nadále. *„Mám náboženství za nejdůležitější a nejhlubší sílu společenskou, která člověka organizuje nejen s nebem, nýbrž také s jeho bližními: víra v Boha nesmrtelnost v nejrozmanitějších formách doplňovala a ovládala víru v tento svět; náboženství sankcinuje etiku a mravnost, a je tedy vždycky v nějaké formě politické.“*⁹⁴

Prof. Kučera na své přednášce *T. G. Masaryk a jeho náboženské myšlení ve vztahu k CČSH* (Církvi československé husitské) uvádí: *„...morálka se nedá obecně kázat nýbrž morálka se vždycky učí tím, že se postaví morální vzory. Celé evangelium staví před nás Ježíše Krista a my se s ním duchovně konfrontujeme. To se týká i Masaryka, a to se týká celé generace, která byla Masarykem ovlivněna.“*⁹⁵

Jak příznačné právě pro osobu Karla Čapka, který i přesto, že nebyl člověkem věřícím v Boha, byl pro něj Masarykův náboženský život velmi přínosným a úctyhodným. A právě Ježíšovo počínání si bylo pro Čapka vzorem morálního člověka.

Čapek o Masarykovi řekl: *„Nikdy nezapomeňme, že v základech našeho státu, pokud jej budoval Masaryk, nebyl žádný zázrak; bylo v nich víc; v základech našeho státu je Bůh.“*⁹⁶

Snad si Čapek ani sám neuvědomoval, že Masarykovo pojetí Ježíše, jakožto služebníka člověku, má k jeho „nenáboženskosti“ blíže, než si uvědomuje. Masaryk, tak jako i Čapek, se velice zajímal o život obyčejných lidí. O tom svědčí jak Masarykova osobní skromnost, tak i filantropické pojetí evangelií. Podle něj ovšem nestačí jen filantropie pro

⁹³ MASARYK, Tomáš Garrigue. *V boji o náboženství*. 3. vyd. Praha: Čin, 1947, s. 18. Živá věda.

⁹⁴ LUDWIG, Emil, MALÍNSKÁ, Jana, ed. *Duch a čin: rozmluvy s Masarykem*. Praha: Ústav T.G. Masaryka, 2012, s. 110. ISBN 978-80-86142-43-2.

⁹⁵ Citace ze záznamu, Prof. ThDr. Zdeněk Kučera, *T. G. Masaryk a jeho náboženské myšlení ve vztahu k CČSH*, 25. 1. 2018, citováno podle záznamu, který pořídila Blanka Čížková.

⁹⁶ POLÁK, Stanislav. *Tomáš Garrigue Masaryk*. Praha: Středočeské nakladatelství a knihkupectví, 1990, s. 46. ISBN 80-7057-022-9.

chudé, chce to lepší sociální zákony a spravedlivou sociální politiku. „Ježíš žádal po zbožném víru, my již nevěříme a věřit nemůžeme a nechceme, neboť jsme pochopili, že věřit v Boha a Bohu vždy znamená věřit člověku, jinému nebo sobě.“⁹⁷

⁹⁷ MASARYK, Tomáš Garrigue. *V boji o náboženství*. 3. vyd. Praha: Čin, 1947, s. 36. Živá věda.

Víra a náboženství u Karla Čapka

Stručně se podíváme na to, co je to vlastně víra. Při víře jde vždy o vztah mezi minimálně dvěma osobami. Víra obecně znamená svobodné přijetí jakýchkoli výroků dané osoby. V křesťanské teologii je pak slovem víra myšlen samotný Bůh, ve kterého věříme a který se nám zjevuje. Rozdíl v těchto dvou pojetí je takový, v křesťanství zjevení se Boha osobě znamená plné přilnutí k Bohu a závazání se mu, Bůh je tak pro člověka nejvyšším cílem.⁹⁸

Čapkova víra se po celý jeho život značně formovala. 13. ledna 1890 byl sice pokřtěn v katolickém kostele v Úpici. Na školách pak bylo vyučováno náboženství, ze kterého měl Čapek vždy jedničku. Avšak doma viděl hned několik přístupů. Prvním byla babička Helena Novotná, která byla velmi zbožnou ženou. Druhým pak Čapkův otec lékař Antonín Čapek, který kladl důraz na vědu. Ve svém mladistvém věku byl členem tajného spolku, který byl protinábožensky a proticírkevně orientován. Zároveň byl Čapek sympatizantem Volné myšlenky, což bylo hnutí ateistické.⁹⁹

V průběhu let uznal náboženství a víru v Boha za užitečné skutečnosti ve věcech sociálních. „*Náboženství může lidem život posvěcovat, víra v Boha jejich život prohlubovat.*“¹⁰⁰ Čapek tak vnímal náboženství jako mravní přesah, nevěřil v Boha, ale věřil, že svědomí a etické činy jsou hlasem božím v člověku. Jsou právě tím duševním světem, který je nadosobní.¹⁰¹

Karel Scheinpflug vypráví o tom, jak měl Čapek na svém pracovním stole Bibli, kterou znal velmi dopodrobna, avšak biblického Hospodina, a stejně tak i Ježíše, značně kritizoval. Především „*tvrdé nároky vůči sodomským stejně jako Krista pro jeho nespravedlivé hodnocení Marty a polidštil zázraky v Lazarovi.*“¹⁰²

⁹⁸ KARL, Rahner a Vorgrimler HERBERT. *Teologický slovník*. Přeložil Jan SOKOL, přeložil František JIRSA. Praha: Zvon, 1996, s. 383-384. ISBN 80-7113-088-5.

⁹⁹ OPELÍK, Jiří. *Uklizený stůl aneb moje druhá knížka o Karlu Čapkovi: a opět s jedním přívazkem o Josefovi*. Praha: Torst, 2016, s. 78-79. ISBN: 978-80-7215-517-0

¹⁰⁰ OPELÍK, Jiří. *Uklizený stůl aneb moje druhá knížka o Karlu Čapkovi: a opět s jedním přívazkem o Josefovi*. Praha: Torst, 2016, s. 85. ISBN: 978-80-7215-517-0. In: Karel Čapek: List Jaroslavu Durychovi.

¹⁰¹ OPELÍK, Jiří. *Uklizený stůl aneb moje druhá knížka o Karlu Čapkovi: a opět s jedním přívazkem o Josefovi*. Praha: Torst, 2016, s. 85-86. ISBN: 978-80-7215-517-0

¹⁰² SCHEINPFLUG, Karel. *Můj švagr Karel Čapek*. Hradec Králové: Kruh, 1991, s. 55. Okamžiky. ISBN 80-7031-492-3.

O hluboké znalosti Bible a jednotlivých biblických příběhů svědčí i mimo jiné Čapkova kniha Apokryfů o té se však zmíníme později.

Scheinpflug pak o Čapkově „Bohu“ mluví jako o lidovém pánu bohu, kdy se jednalo o „*básnickou personifikaci nejvyšší moudrosti, spravedlnosti a laskavého pochopení.*“¹⁰³ Takového Boha můžeme u Čapka vidět v povídce *Poslední soud* či na konci knihy *Krakatit*, kdy se nám Bůh zjeví v podobě starého muže. Čapek pak charakterizoval *Krakatit* takto: „*Je to román o výbušnínách a snění, o lidských vášních a o Bohu; ale Bůh se objevuje teprve na konci všeho – což je jeho přirozené místo.*“¹⁰⁴

Ve chvílích, kdy Čapek samotný používá slovo bůh s malým b, je to v situaci, která vyjadřuje jeho pojetí. Ve chvílích, kdy Boha píše s velkým B, jedná se o situaci, kdy o něm mluví lidé, kteří v něj věří.¹⁰⁵

Z katolických autorů proti Čapkovi velmi hlasitě vystupoval Jaroslav Durych, kterého dráždilo pojetí Čapkova Boha v jeho díle, dle Opelíka v něm Durych viděl „*ukázkového reprezentanta obecného neznabožství a obecné mediokrity českého národa, jakož i, české humanity, která nesnese násilí.*“¹⁰⁶ Durych se nejedenkrát vůči Karlu Čapkovi vyhranil.

Jaroslav Durych byl zarputilým katolíkem, věřil v absolutno, které pro něj bylo nejvyšším cílem, které jej neustále hnalo kupředu. Na rozdíl od Čapka, který zastával víru v člověka, v reálný pozemský svět, Durych pohrdal vším pozemským, lidským, každodenním.¹⁰⁷

Čapek si i přes již zmíněnou korespondenci velmi vážil osoby Jaroslava Durycha – jako umělce, člověka. Nadále jej zval na setkání a přimlouval se za něj u Masaryka. Jejich vztahy však ochladly a po rozhovorech týkajících se loajality a katolictví se jejich cesty zcela rozešly. Durych Čapka začal napadat, a to především v době silícího českého fašismu, s nímž Durych intelektuálně sympatizoval. Čapka označil za vojáka kategorie C, „*který pro svou*

¹⁰³ SCHEINPFLUG, Karel. *Můj švagr Karel Čapek*. Hradec Králové: Kruh, 1991, s. 55. Okamžiky. ISBN 80-7031-492-3.

¹⁰⁴ ČAPEK, Karel. *Korespondence II*, 1993, s. 368. In: OPELÍK, Jiří. *Uklizený stůl aneb moje druhá knížka o Karlu Čapkovi: a opět s jedním přívazkem o Josefovi*. Praha: Torst, 2016, s. 90. ISBN: 978-80-7215-517-0.

¹⁰⁵ VÁŠOVÁ, Věra. *Karel Čapek s hlediska náboženského*. Praha: YMCA v Československu, vydavatelské oddělení, 1930, s. 11. Knihovny nové mládeže.

¹⁰⁶ OPELÍK, Jiří. *Uklizený stůl aneb moje druhá knížka o Karlu Čapkovi: a opět s jedním přívazkem o Josefovi*. Praha: Torst, 2016, s. 77. ISBN: 978-80-7215-517-0

¹⁰⁷ DANDOVÁ, Marta. *Obraz pátečníků v korespondenci Karla Čapka*. In: JANÁČEK, Pavel, ed. *Pátečníci a Karel Poláček: sborník příspěvků ze symposia Pátečníci a Karel Poláček, Rychnov nad Kněžnou, květen 2001*. Boskovice: Albert, 2001, s. 41. ISBN 80-903181-0-4.

tělesnou neschopnost nikdy nesloužil na vojně a který má proto nebezpečnu morálku těchto nezpůsobilých, již je náš lid přeplněn.“¹⁰⁸ I přesto, že Čapka Durych velmi ranil, stále si jej vážil jako člověka a autora. Durych však proti štvanci na Čapka nepolevil a účastnil se jich i po Mnichovu. Za své postoje se několik měsíců před svou smrtí přišel omluvit, avšak již jen vdově, Olze Scheinpflugové.¹⁰⁹

V jednom z dopisů Čapek Durychovi píše, na jaké skupiny dělí katolíky. 1) Lid katolického vyznání, tato skupina představuje pro Čapka vzpomínku na dětství, především na jeho babičku, od níž měl jako dítě náboženství zprostředkované. „*Katolicismus jako každé náboženství je lepší než polovzdělaný a laciný ateismus; jako kterýkoliv jiný vztah k bohu dává osobnímu životu hlubší hodnotu.*“¹¹⁰ 2) Klerikální partaj, jedná se o lidi, kteří se pohybují ve vyšších kruzích z důvodu mocenské nadřazenosti a politické výhodnosti. 3) Pár katolických intelektuálů – jedná se o skupinu *militantních* katolíků, která je nepřijemná klerikálům, ale zároveň zcela nepochopitelná a vzdálená katolíkům „obyčejným“.¹¹¹

Jedním z Durychem nejkritizovanějších děl Karla Čapka byla *Boží muka*, na což Čapek reagoval a pokusil se vysvětlit své pojetí náboženství. Čapek mluví o jakýchsi dvou světech: náš kauzální svět, ve kterém žijeme tady a teď, a nad ním je ještě jeden svět tzv. řád duše. Čapek se pak o náboženství vyjádřil konkrétně takto: „*...sloužíš-li člověku, sloužíš bohu.*“ Vše, co jest pak dobré, je v součinnosti, v napomáhání člověka Bohu. Tedy víra v jediného, dokonalého Boha nám není ničím nápomocná, nýbrž je třeba bolesti a zkušenosti.¹¹²

Toto pojetí pak Čapek označuje za primitivní morálku a zároveň hlasem božím v člověku, a pokud má tento hlas moc člověka vybízet k aktivitě, tak člověk má čemu sloužit a *proč být živ ve znamení náboženské důvěry.*¹¹³

Odmítl se ztotožnit s tvrzením F. X. Šaldy, že náš svět je pouhé utrpení a více méně svět klamný, protože skutečný dokonalý svět nám bude přístupný až po naší smrti. Karel

¹⁰⁸ SCHEINPFLUG, Karel. *Můj švagr Karel Čapek*. Hradec Králové: Kruh, 1991, s. 122. Okamžiky. ISBN 80-7031-492-3.

¹⁰⁹ SCHEINPFLUG, Karel. *Můj švagr Karel Čapek*. Hradec Králové: Kruh, 1991, s. 122. Okamžiky. ISBN 80-7031-492-3.

¹¹⁰ ČAPEK, Karel. *O umění a kultuře III*. Praha: Československý spisovatel, 1986, s.53.

¹¹¹ ČAPEK, Karel. *O umění a kultuře III*. Praha: Československý spisovatel, 1986, s.54.

¹¹² ČAPEK, Karel. *O umění a kultuře III*. Praha: Československý spisovatel, 1986, s. 85.

¹¹³ ČAPEK, Karel. *O umění a kultuře III*. Praha: Československý spisovatel, 1986, s. 86.

Čapek dal přednost životu před náboženstvím. Životu, který je pozemský a v němž člověk existuje tady a teď.¹¹⁴

Tomáš Halík ve svém článku pro Katolické listy píše o Čapkovi jako o katolíkovi s plachou zbožností.¹¹⁵ Avšak Karel Čapek byl katolíkem pouze formálně a mluvit o něm jako o zbožném člověku se mi zdá velmi zjednodušené. Čapek uznával a přijímal náboženství, jako mravní ideál, který považuje za obrovský přínos člověku, podle nějž by měl žít, avšak věřícím člověkem nebyl.

William James ve svých přednáškách o pragmatismu rozděluje náboženství na dva typy, na náboženství absolutistické, a pak náboženství pluralistické, které James označoval jako „moralistická teorie.“ A právě této teorie byl Čapek zastáncem.¹¹⁶

To, k čemu směřoval, to, co pro něj bylo jakýmsi přesahem, byl mravní řád klenoucí se nad lidmi a k jeho popisu, vysvětlení, interpretaci, používal symboly, pojmy z prostředí, které čtenář důvěrně znal a jímž bylo křesťanství.¹¹⁷

O hodnotách Čapek mluvil jako o něčem, co je skutečné, nezávislé a neměnné, co je dostupné pro veškeré lidstvo. Hodnoty jsou pak platné v takové míře, v jaké uspokojují lidstvo. Hodnoty obsahují naše zkušenosti, bez ohledu na to, zdali jsou nám příjemné či nikoli. Jedná se o skutečnost, kterou můžeme po celý svůj život poznávat, zkoumat a sami hodnotit. Avšak naše hodnocení nebude nikdy objektivní, jelikož se odvíjí od toho, s čím sympatizujeme.¹¹⁸

Skutečné hodnoty však nejsou abstraktními pojmy, idejemi, nýbrž se jedná o skutečnost, kterou je třeba prožívat a konat. „*Hodnota není hodnotou tím co slibuje, ale tím, co dává...*“¹¹⁹

V jiném ze svých článků označuje Čapek svou dobu za konflikt hodnot, hodnot politických, sociálních, kulturních aj. Každý dle něj vyznává jednu hodnotu, která je pro něj

¹¹⁴ ČAPEK, Karel: *František X. Šalda: Strom bolesti*, Lidové noviny 22. 5. 1921, knižně in *O umění a kultuře II*, 1985, s. 291-292. In: OPELÍK, Jiří. *Uklizený stůl aneb moje druhá knížka o Karlu Čapkovi: a opět s jedním přívazkem o Josefovi*. Praha: Torst, 2016, s. 86. ISBN: 978-80-7215-517-0.

¹¹⁵ HALÍK, Tomáš. Rozhovor o K. Čapkovi pro Katolický týdeník. *Katolický týdeník* [online]. 2008, (50) [cit. 2020-05-07]. Dostupné z: <http://halik.cz/cs/tvorba/rozhovory/text/clanek/97/>.

¹¹⁶ JAMES, William. Pragmatismus, 2003, s. 144. In: OPELÍK, Jiří. *Uklizený stůl aneb moje druhá knížka o Karlu Čapkovi: a opět s jedním přívazkem o Josefovi*. Praha: Torst, 2016, s. 88. ISBN: 978-80-7215-517-0.

¹¹⁷ OPELÍK, Jiří. *Uklizený stůl aneb moje druhá knížka o Karlu Čapkovi: a opět s jedním přívazkem o Josefovi*. Praha: Torst, 2016, s. 93. ISBN: 978-80-7215-517-0.

¹¹⁸ ČAPEK, Karel. *O umění a kultuře III*. Praha: Československý spisovatel, 1986, s. 575-576.

¹¹⁹ ČAPEK, Karel. *O umění a kultuře III*. Praha: Československý spisovatel, 1986, s. 576.

nejpodstatnější, a tím zavrhne spoustu jiných. Na hodnotách mimo jiné kritizuje jejich zaměnitelnost, hodnoty si pak lidé volí podle toho, jak se vyspí.¹²⁰

Místo aby byly naše hodnoty trvalými, bývají po většinou pouze aktuálními, a tak vzniká přeceňování hodnot, které jsou následně vnučovány všem ostatním, vzniká tak nesnášenlivost, slovní násilí a nepochopení mezi lidmi.¹²¹ Zároveň Čapek poukazuje na problém, co by bylo, kdyby hodnoty nebyly. Nebyl by život ani láska, jelikož bychom v nich nespatořovali žádnou hodnotu. Hodnoty jsou tak otázkou značně individuální, avšak Čapek je nepopírá a ani je nechce zrušit, nýbrž ponouká k tomu, aby se jednalo o hodnotu, které budou v duchu mravního počínání si a budou tak vzorem pro ostatní.

Jako dalšího Čapkova do určité míry kritika můžeme označit Věru Vášovou, která velmi ostře kritizuje jeho knihu *Továrna na absolutno*. „*Kniha, která bolí člověka náboženského a bolí i každého Čecha, který v životě národním vidí formu hledání nejvyšších hodnot lidstva*.“¹²² Kniha se však drala na svět původně jako fejeton, který se značně hned při prvním sepsání rozrostl, a tak se Čapek rozhodl, že jednotlivé kapitoly bude posílat do novin a postupně tak fejeton dokončí. Čapek pak samotný obsah definuje takto: „*jsa nemilosrdně honěn – přese vše míří k jakémusi cíli a sám honí jakousi ideu; a opustil-li ho v třicáté kapitole dech, neopustila ho podivná víra, že v klikaté cestě, kterou právě proběhl, byl jakýsi jednotný smysl*.“¹²³ Vášová obrazně popisuje *Továrnu na absolutno* jako dílo, které Čapkovi vnuknul *Pokušitel* „*...a zakázal mu s posměchem, jak by vypadal svět, kdyby se stal královstvím Božím*.“¹²⁴ Čapek se však nevysmívá náboženství, notabene Bohu. Jistě určitým způsobem kritizuje klerikalismus, ale dosaďte si za Boha cokoli jiného, co máme rádi, anebo dokonce adorujeme na samotnou úroveň Boha. Čapek především řeší a poukazuje na problém techniky, která se pro člověka stane neovladatelnou. Zároveň nám ukazuje obrovské nebezpečí fanatismu. Text tak není postaven proti Bohu, román nám pouze ukazuje, jak se i náboženství může člověku vymknout z rukou.

¹²⁰ ČAPEK, Karel. *O republice, politice a Masarykovi: výběr publicistických článků 1919-1938*. Brno: Atelier 89, 2016, s. 101. ISBN 978-80-270-0695-3.

¹²¹ ČAPEK, Karel. *O republice, politice a Masarykovi: výběr publicistických článků 1919-1938*. Brno: Atelier 89, 2016, s. 102-103. ISBN 978-80-270-0695-3.

¹²² VÁŠOVÁ, Věra. *Karel Čapek s hlediska náboženského*. Praha: YMCA v Československu, vydavatelské oddělení, 1930, s. 22. Knihovny nové mládeže.

¹²³ ČAPEK, Karel. *Krakatit: Továrna na absolutno*. Praha: Dobrovský, 2013, s. 221-222. Omega (Dobrovský). ISBN 978-80-7390-021-2.

¹²⁴ VÁŠOVÁ, Věra. *Karel Čapek s hlediska náboženského*. Praha: YMCA v Československu, vydavatelské oddělení, 1930, s. 22. Knihovny nové mládeže.

Mimo jiné Věra Vášová silně kritizuje vyústění *Továrny na Absolutno*. „*To je ovšem konec hrozný. Po vzepětí do duchovních sfér dobrovolný návrat ke chvále tuposti a nízkosti nemyslího požitkářství, ubohé malosti poměrů a mozků ... útěk před posledním krokem, krokem víry, který se jevil jediným dalším důsledkem Čapkova poznání.*“¹²⁵ Musíme si však uvědomit, že Čapkův text nekončí jako text teologický, nýbrž jako text filosofický, konkrétně pragmatistický, a zároveň velmi typickým pro Čapka, který člověka povyšuje nad vše ostatní, co na tomto světě existuje, resp. povyšuje dobré činy, mravnost a lidskost nad vše ostatní.

Absolutno je nadstranické, každý si jej tak může přivlastnit a označovat jej za svou pravdu. „*...lidé nemají čas radovat se z dobrodiní Absolutna. Musí uvažovat, které Absolutno z množství zjevených a vyznávaných je skutečně pravé.*“¹²⁶ A tak vznikla válka, boj o to, či Absolutno je lepší, najednou již nešlo o Boha, nešlo ani o karburátor, který Absolutno vytvářel, nebo o strůjce karburátoru Marka. Najednou šlo o lidskou malost, dokazování si toho, kdo z nás vlastní tu nejlepší variantu. Nakonec však zvítězila Čapkova víra v člověka a jeho rozum „*...ten náš Pánbůh na bagru nebyl tak špatnej, a ten tvůj kolotoč taky ne, a vidíš, přece zanikli. Každý věří na svého výborného Pánaboha, ale nevěří druhému člověku, že ten taky věří v něco dobrého. Lidi mají nejdřív věřit v lidi, a to ostatní se už najde.*“¹²⁷

Avšak Čapek sám tento svůj román označil za nepovedený, to co chtěl čtenáři sdělit, se mu nepovedlo. Celá *Továrna na absolutno* je poháněna filosofií relativismu, která, jak sám Čapek dí, prostupuje jeho veškerým dílem.¹²⁸

Čapek se táže, zdali ten, kdo věří v nějakou pravdu, je oprávněn soudit, zabíjet člověka, který zastává pravdu jinou. Čapek vidí jedinou možnost, jak člověka usmířit. Chtěl ukázat, že je třeba povýšit člověka nad jeho pravdy a poukázat na to, že si může člověk s člověkem rozumět, i když každý z nich nahlíží jinak na Boha, na vědu či na cokoli jiného.¹²⁹

¹²⁵ VÁŠOVÁ, Věra. *Karel Čapek s hlediska náboženského*. Praha: YMCA v Československu, vydavatelské oddělení, 1930, s. 28-29. Knihovny nové mládeže.

¹²⁶ KLÍMA, Ivan. *Karel Čapek*. Praha: Československý spisovatel, 1962, s. 42.

¹²⁷ ČAPEK, Karel. *Krakatit: Továrna na absolutno*. Praha: Dobrovský, 2013, s. 330. Omega (Dobrovský). ISBN 978-80-7390-021-2.

¹²⁸ ČAPEK, Karel. *Poznámky o tvorbě*. Vyd. 2. Praha: Československý spisovatel, 1960, s. 89-90. Otázky a názory (Československý spisovatel).

¹²⁹ ČAPEK, Karel. *Poznámky o tvorbě*. Vyd. 2. Praha: Československý spisovatel, 1960, s. 92. Otázky a názory (Československý spisovatel).

Čapek je přesvědčen, že Čechy jsou a budou zejména katolické. „*Je-li u nás nějaká lidová kultura, je katolická. Jsou-li u nás ještě nepochybné lidové tradice, jsou katolické. Katolicismus příliš srostl s formou života, než aby mohl býti vyvrácen. Je dokonce otázka, může-li být něčím nahrazen.*“¹³⁰

V zásadě nedělá rozdíl mezi školou konfesijní a bezkonfesijní. Podstatné je, aby školy vedly k naprosté toleranci mezi sebou, ale i uvnitř své instituce.

K náboženské výchově se pak v roce 1923 vyjadřuje takto: „*První náboženský pokrok je tolerance, totiž úcta a pozornost ke každé náboženské víře; bezkonfesijní škola je tu proto, aby vychovávala děti v toleranci, ale ne v nevíře; a netolerance bezkonfesijních je stejně neosvícená jako netolerance kteréhokoliv konfesijního popa.*“¹³¹

Co se týče dogmatického učení, je pak Čapek velmi podobného názoru jako Masaryk. Většina věřících pak vnímá a přijímá náboženství na úrovni velmi povrchní, na úrovni 10letého dítěte. Čapek říká, že pokud chce náboženství získávat lidi dospělého věku, je pak potřeba náboženství značně okleštit od dogmatických pohledů, je však třeba *složitější psychologie kritického rozumu.*¹³²

Čapek tvrdil, že je vždy dobré v něco věřit, byla pro něj přijatelná jakákoli forma víry, jelikož víra vždy prohlubovala v člověku hodnoty, dle kterých se pak v životě orientoval. V jednom z článků pro *Lidové noviny* píše o osudu, kde poukazuje na to, že i zatvrzelý ateista si nakonec připustí, že věří například na tzv. zákon schválnosti, např. když ustavičně jezdí tramvaj pouze na té straně, kde já nestojím, nebo když hledám nějakou věc, o které vím, že nadaném místě byla, ale již tam není. Všechny tyto zkušenosti pak Čapek označuje za zákon schválnosti. Čapek se dovolává svědectví několika známých, kteří si stěžovali, že čekají-li na zastávce tramvaje, vždy se nejprve dočkají příjezdu električky, která jede opačným směrem, než potřebují. Čapek s lehkou ironií uvádí, jak se pokusil tento zákon schválnosti obelstít jeho přítel. Vždy čekal na tramvajové zastávce opačného směru, než kterým chtěl jet. Posléze si postěžoval Čapkovi, že nepřijela ani jedna z tramvají, neboť v dané chvíli se porouchaly všechny tramvaje, bez ohledu na směr, kterým jely.¹³³ Lidský

¹³⁰ ČAPEK, Karel. *Místo pro Jonathana!: úvahy a glosy k otázkám veřejného života z let 1921-1937.* Praha: Symposium, 1970, s. 58.

¹³¹ ČAPEK, Karel. *Místo pro Jonathana!: úvahy a glosy k otázkám veřejného života z let 1921-1937.* Praha: Symposium, 1970, s. 9.

¹³² ČAPEK, Karel. *Místo pro Jonathana!: úvahy a glosy k otázkám veřejného života z let 1921-1937.* Praha: Symposium, 1970, s. 10.

¹³³ ČAPEK, Karel. *Od člověka k člověku I.* Praha: Československý spisovatel, 1988, s. 339.

život je tak ovládán vyššími zákony, které se vymykají jakémukoli vysvětlení, včetně vědeckého.

Scheinpflug se pak k víře Karla Čapka vyjádřil takto: „*Stýkal jsem se s Čapkem devatenáct roků a řekl bych, že jeho srdce toužilo po bohu, kterého mu jeho filosofický rozum nedovoloval uznat.*“¹³⁴

¹³⁴ SCHEINPFLUG, Karel. *Můj švagr Karel Čapek*. Hradec Králové: Kruh, 1991, s. 57. Okamžiky. ISBN 80-7031-492-3.

Čapkovo dílo obsahující stopy pragmatismu a náboženství

Literární proud 20. a 30. let 20. století, jehož čelním představitelem je Karel Čapek, dále pak František Langer, Ferdinand Peroutka či Karel Poláček, se někdy nazývá *proudem pragmatické generace*. Vychází se tak zejména z filosofického názoru tzv. čapkovců. Čapkovci se zaobírali pouze přítomností, současným životem v nově vzniklém státu. Upřednostňovali evoluci, usilovali o nápravu veřejných věcí, podíleli se na rozvoji demokracie.¹³⁵

Pro časopis *Přítomnost* Čapek píše v roce 1924 článek *Proč nejsem komunistou*.

Komunismus považuje za systém vyvolávající pouhé revoluce a nespravedlnosti. „...jeho morálka není morálka pomoci.“¹³⁶ Čapek se po celý svůj život zastával a chránil lidi slabší, neschopné dostatečně se bránit. Komunismus byl pravým opakem, chudý člověk je masou a materiálem, který je vydíráný. Komunista chce od chudého člověka podporu, oddanost, pomoc, a především poslušnost, na základě níž se dostane k moci. Chudý člověk je tak ještě více vykořisťován, bez ohledu na to, že mu již nic nezbyvá.

Čapkovi vadí jakékoli zneužívání člověka, na komunismu mu vadí především jeho přetvářování se, zkreslování, mnohdy až vymyšlení si reality, lživost a poštívání. Jedná se tak o systém pro Čapka naprosto nepřijatelný, nemorální a ničící všechny kolem sebe. Čapkova životní filosofie toto pojetí života nepřijímá, člověk je pro něj křehkou bytostí, která má jednat vždy čestně, podle morálních zásad.

Čapkova tvorba je velmi ovlivněna jak pragmatismem, tak i jeho pojetím náboženství. U každého článku, který bychom četli, najdeme stopy pragmatismu anebo náboženství, natož pak u románů či divadelních her, které obsahují obě tyto disciplíny. Čapkovo soustředění se na člověka bylo vždy na prvním místě, a tak není divu, že jeho dílo obsahuje jak filosofii praktického života, tak víru v člověka.

¹³⁵ SVOZIL, Bohumil. *Česká literatura ve zkratce: Období od 9. století po konec 20. století*. 2. doplněné vydání. Praha: Brána, 2013, s. 416. ISBN 978-80-7243-650-7.

¹³⁶ ČAPEK, Karel. *O republice, politice a Masarykovi: výběr publicistických článků 1919-1938*. Brno: Atelier 89, 2016, s. 22. ISBN 978-80-270-0695-3.

O své tvorbě Čapek mluví jako o něčem, co je stále stejné, jen trochu „kabát“ obměňuje. Každá z jeho prací řeší problém noetický. *Bud' co je pravda*, anebo *Každý má pravdu*. To vidíme hned v jeho divadelní prvotině *Loupežník*.¹³⁷

Loupežník

V první řadě se budeme věnovat divadelní hře *Loupežník*. Její první verze vznikla v roce 1911 v Paříži, nejen z pera Karla Čapka, ale i Josefa; dílo vzniklo z touhy po domově, který jim byl v Paříži nedostupný; nakonec však společně dílo nedokončili. Po několika letech Karel dopsal *Loupežníka* sám, jednalo se tak o jeho první samostatné dramatické dílo.¹³⁸ A právě v této hře můžeme spatřovat obrovský vliv pragmatické filosofie. Loupežník nám až do samotného konce hry neprozradí své jméno, nevíme o něm nic jiného než to, jak se chová v danou chvíli, a tak si každý pod Loupežníkem dle svých životních zkušeností a zážitků vybaví, kdo je tím Loupežníkem, a ani o jednom z tvrzení nemůžeme říci, že se jedná o tvrzení špatné. Každému z nás připomíná Loupežník někoho nebo něco jiného.

Prolog vnímá Loupežníka jako lupiče, který mu krade třešně a ve všech ohledech je nečestný. Cikánka pak vnímá Loupežníka jako zloděje děvčat. Profesorovi připomíná mladého politického úředníka, profesorově ženě mladého indiána, oběma tak zosobňuje mládí. Šeflovi pro změnu připomíná pytláka z minulosti, kaprálovi kouzelníka v cirkuse, Frantovi mladého knížete na honech. Pro Fanku pak představuje hulána.¹³⁹

„*Pragmatik se drží faktů a konkrétního, pozoruje přítomnost pravdy v konkrétních případech a zobecňuje.*“¹⁴⁰ Můžeme tak tedy říci, že Loupežník je v první řadě představitelem mládí, které ale každá z postav vnímá jiným způsobem, a žádný není nesprávný. Loupežník je ukázkou typického Čapkova pragmatismu. Připomíná okolním postavám jejich někdejší ideály a sny, na které během svého života zapomněly nebo rezignovaly. Loupežník tak připomíná něco, co se již nikdy nevrátí.¹⁴¹ Něco, co určitým způsobem vzrušuje, ale zároveň vyvolává strach, protože je to tak dávno. Každému se pod Loupežníkem vybaví někdo jiný. Avšak ve výsledku postava Loupežníka pro každého

¹³⁷ ČAPEK, Karel. *Poznámky o tvorbě*. Vyd. 2. Praha: Československý spisovatel, 1960, s. 92. Otázky a názory (Československý spisovatel).

¹³⁸ CINDLEROVÁ, Jana. *Dramaturgie her Karla Čapka*. Praha: Kant – Karel Kerlický pro AMU, 2016, s.11. Disk (Akademie múzických umění v Praze). ISBN 978-80-7437-199-8.

¹³⁹ ČAPEK, Karel. *Loupežník*. Praha: Dobrovský, 2013, s. 6, 20, 78, 101-102. Omega (Dobrovský). ISBN 978-80-7390-023-6.

¹⁴⁰ JAMES, William. *Pragmatismus: nové jméno pro staré způsoby myšlení*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2003, s. 47. ISBN 80-7325-022-5.

¹⁴¹ CINDLEROVÁ, Jana. *Dramaturgie her Karla Čapka*. Praha: Kant – Karel Kerlický pro AMU, 2016, s. 21. Disk (Akademie múzických umění v Praze). ISBN 978-80-7437-199-8.

symbolizuje osobu, od které očekáváme nějakou zradu, ze které cítíme zájem, ale zároveň pocítujeme nedůvěru, zklamání. Jedná se o „loupežníka života“.

Samotný Čapek pak ke svému Loupežníkovi dodává: „*První dva akty patří do mé minulosti; dávají zpola za pravdu darebnému mládí. Mezi nimi a třetím aktem uplynulo mých deset let. Ve třetím aktu se svět mění. Každý má pravdu, má ji Loupežník, má ji pan profesor, má ji Lola, má ji Fanka. ... Nemohu si pomoci, já stojím za všemi ... To je mé neukojitelné dojetí ze života, že se musím zastávat všech.*“¹⁴²

Tak jako v *Loupežníkovi* mají pravdu všichni a každá z pravd si je rovna, v *Továrně na absolutno* nemá pravdu nikdo, tedy pravda nestojí za to, aby se kvůli ní lidé vzájemně ničili.¹⁴³

Matka

Čapkovo pojetí morálky můžeme do určité míry vidět i ve hře *Matka*, na kterou se doposud kritika dívá se značnými rozpaky; hra vzbudila rozpaky již při svém uvedení v roce 1938, kdy se kritika soustředila převážně na závěrečné vyznění hry; samotný závěr působil na diváky přílišným patosem.¹⁴⁴

Matka je poslední Čapkovou divadelní hrou a zároveň posledním dokončeným dílem.

Námět na Čapkovu *Matku* vznikl, když se Karel spolu s Olgou Scheinpflugovou vraceli z Francie, kde byli na kongresu PEN klubu. Povídali si o svých literárních záměrech a Olga svému muži řekla o svém plánu napsat bojovnou hru, ve které bude vystupovat matka, která postupně ztrácí všechny členy rodiny – až na nejmladšího dospívajícího syna. Ale i on by chtěl bojovat. A matka tak za dramatických okolností pošle syna do války.

Po čase se Karel Čapek otázal, zdali již Olga začala hru psát. Nezačala. A tak ji Čapek poprosil, jestli by si mohl její námět ponechat on. Olga souhlasila a námět mu přenechala.¹⁴⁵

Matka je především reakcí na vznikající politickou situaci v ČSR, a proto je možná důvodem proč se dnes už tak nehraje. Ráda bych poukázala na samotný konec knihy. Když již matce kvůli válce zbyl jediný nejmladší syn Tony, který svou matku prosí o to, aby i on

¹⁴² ČAPEK, Karel. *O umění a kultuře II*. Praha: Československý spisovatel, 1985, s. 415.

¹⁴³ ČAPEK, Karel. *Poznámky o tvorbě*. Vyd. 2. Praha: Československý spisovatel, 1960, s. 93.

Otázky a názory (Československý spisovatel).

¹⁴⁴ CINDLEROVÁ, Jana. *Dramaturgie her Karla Čapka*. Praha: Kant– Karel Kerlický pro AMU, 2016, s. 123. Disk (Akademie múzických umění v Praze). ISBN 978-80-7437-199-8.

¹⁴⁵ SCHEINPFLUG, Karel. *Můj švagr Karel Čapek*. Hradec Králové: Kruh, 1991, s. 126-127. Okamžiky. ISBN 80-7031-492-3.

mohl jít do války a bojovat. Ve chvíli, kdy matka slyší z rozhlasu kolik nevinných lidí a dětí padlo, dá Tonymu pušku se slovy „*Jdi!*“¹⁴⁶

Tento závěr můžeme pojmout dvojím způsobem. Tonyho počínání můžeme vidět jako obětování se za vyšší princip, v tomto případě spravedlnost a dobro. Šel tak ve stopách Ježíše Krista, který se obětoval a vykoupil tak hříšný svět kolem sebe.

Velmi podobné je i pojetí ve druhém případě, avšak do něho nepatří Ježíš jako Kristus (Bůh), nýbrž Ježíš (člověk), který byl určitou inspirací, vzorem a možná ani on to nemusel být. Tonyho počínání bylo počínáním morálního člověka, který si uvědomil, že jeho život jako jedince je zanedbatelný, pokud se děje nepravost a zlo na životech ostatních, a právě proto se rozhodl pro tento čin.

V takovéto situaci již neřešíme, zdali je to správné rozhodnutí, jedná se totiž o nutný čin, kterého byl právě Čapek zastáncem. Mnohdy je Čapek označován za pacifistu. Je pravdou, že Karel Čapek neměl v oblibě jakýkoli konflikt, revoluci, nenáviděl války. Ale sama Olga Scheinpflugová o vzniku Matky řekla: „*Karel Čapek, vyznavač života a ochránce člověka, si uvědomil, že je nutné vzít do ruky zbraň, jsou-li ohroženy nejvyšší mravní hodnoty.*“¹⁴⁷

Poslední soud

Povídku *Poslední soud* nalezneme v *Povídkách z jedné kapsy*. Čapek tyto povídky charakterizoval jako dílo noetické.

„*Není-li vám demokracie jenom planým slovem, pak platí i pro naše myšlení jakési, vyhlášení základních práv: vše, co existuje, domáhá se spolurozhodování v našem obrazu a řádu světa.*“¹⁴⁸

A o tom je právě Čapkova povídka *Poslední soud*. Soudci, tedy lidé, se tak podílejí na utváření světa spolu s Bohem.

Vrah Kugler zabil celkem 9 lidí, přičemž poslední vražda byla pro něj osudová, zemřel i on. Následoval poslední soud, kde byli 3 soudci, čekali bychom, že hlavním soudcem bude Bůh, avšak ten zde byl svědkem. Svědek soudcům zrekapituluje celý Kuglerův život a nad to vrahovi sdělí informace, které se týkaly jeho kamarádů, kam oni

¹⁴⁶ ČAPEK, Karel. *Matka*. Vyd. 2. Praha: Artur, 2008, s. 83. D (Artur). ISBN 978-80-87128-53-4.

¹⁴⁷ SCHEINPFLUGOVÁ, Olga. *Živý jako nikdo z nás*. 2. dopl., (V Euromedia Group 1.). Praha: Ikar, 2008, s. 136. ISBN 987-80-249-1086-4.

¹⁴⁸ ČAPEK, Karel. *Pragmatismus čili filosofie praktického života*. 2. rozš. vyd. Praha: F. Topič, 1925, s. 81. Duch a Svět.

dospěli. Ale rozhodnutí o odsouzení nechá Bůh na přítomných soudcích. „Člověk patří člověku.“¹⁴⁹

V povídce je Bůh, který konstatuje holá fakta, bez jakéhokoli emočního zabarvení. Bůh je tím, který všechno ví a zároveň i ví a rozumí tomu, z jaké pohnuty jednotlivé činy člověk udělal. Proto nemůže být soudcem. Povídka končí slovy „*Lidé si nezasluhují jiné spravedlnosti než lidské.*“¹⁵⁰

Jiří Opelík toto pojetí označuje jako „ideu dělby práce mezi člověkem a Bohem“, kdy každý má svou roli vymezenou.¹⁵¹

Šlépěj a Šlépěje

Knih *Boží muka* byla první samostatnou prózou Karla Čapka. V dopise S. K. Neumannovi pak i *Boží muka* charakterizuje: „*Člověk octne se nějakou událostí vnitřní nebo zevní na rozcestí, na bodě, kde končí jeho racionální, zvykový život, mechanismus rozumu a vnitřního pohodlí; setká se s neznámem, s něčím záhadným, jako když neví, kterou cestou se dát. ... A tu ozve se v něm hlas duše, první a skoro dětská orientace; žádné řešení záhady, nýbrž jen obrat do sebe, zvnitřnění.*“¹⁵²

Boží muka mají dvojí význam, v první řadě symbolizují ukazatel, v druhé řadě představují *sebetřýzeň* věčného hledání vyššího cíle. Hledání pravdy má pak větší cenu než pravda samotná, která je na rozdíl od hledání značně omezená.¹⁵³

Boží muka obsahují novelu *Šlépěj*, která je příznačným pojetím náboženství u Karla Čapka. Novela se po celou dobu drží faktu jediné osamocené stopy ve sněhu. Dva muži najdou ve sněhu jednu jedinou stopu uprostřed pole, ale nikde jinde nebylo žádných stop nebo umeteného sněhu. Oba muži se snaží přijít na to, jak se tam stopa dostala, snaží se přijít alespoň na jedno racionální řešení, však marně. Jeden z nich navrhne, že se může jednat o jakýsi zázrak, ale nakonec každý z nich navrhuje hned několik řešení, čím nebo kým mohla stopa být.

¹⁴⁹ ČAPEK, Karel. Povídky z jedné a z druhé kapsy. Voznice: Leda, Praha: Rozmluvy, 2009, s. 127. ISBN 978-80-85336-66-5.

¹⁵⁰ ČAPEK, Karel. Povídky z jedné a z druhé kapsy. Voznice: Leda, Praha: Rozmluvy, 2009, s. 127. ISBN 978-80-85336-66-5.

¹⁵¹ OPELÍK, Jiří. *Uklizený stůl aneb moje druhá knížka o Karlu Čapkovi: a opět s jedním přivažkem o Josefovi*. Praha: Torst, 2016, s. 93. ISBN: 978-80-7215-517-0.

¹⁵² ČAPEK, Karel. *Korespondence I.*, 1993, s. 383. In: BURIÁNEK, František. *Karel Čapek*. Praha: Československý spisovatel, 1988, s. 104.

¹⁵³ ČAPEK, Karel. *Poznámky o tvorbě*. Vyd. 2. Praha: Československý spisovatel, 1960, s. 94. Otázky a názory (Československý spisovatel).

Povídka je tak o jakémsi hledání životní pravdy, hledání toho, k čemu se v budoucnu bude snažit směřovat, protože je to podstatné. Ale problémem zůstává cesta, jak ji nalézt.

Čapek pak o *Božích mukách* řekl: „*Teprve když se setká člověk se záhadou, uvědomuje si vlastní duši. Všude je člověk v koncích se svou inteligencí a příčinností, a v tom stavu bezmoci se mu otevře tajemný zdroj pomoci a síly v něm samém, v citech dětství, lásky, dobra a zbožnosti.*“¹⁵⁴

Obdobnou povídku pak obsahují *Povídky z jedné kapsy-Šlápěje*. Směrem k domu pana Rybky byly šlápěje, které končily otiskem levé nohy uprostřed ulice. Pan Rybka se šel podívat kam nakonec neznámý člověk šel, marně. Nikde žádné jiné stopy nenašel, zavolal tedy policii, ovšem ta konstatovala holá fakta a dále se případem nechtěla zabývat. Pan Rybka byl z toho všeho značně nesvůj a označil šlápěje za záhadu. Policista dodává „*Nemáte ponětí, pane, co je na světě záhad. Každý barák, každá rodina je záhada. ... Pane, záhady, to není naše věc. My jsme placeni za pořádek. Copak si myslíte, že pátráme po nějakém zloději ze zvědavosti? Pane, my po něm pátráme, abychom ho zavřeli.*“¹⁵⁵

Reakce policisty je totožná s počínáním si Boha v povídce *Poslední soud*. Člověk se spolupodílí na světě spolu s Bohem. Policista je od toho, aby vyřešil dokazatelný přečin. Ovšem pokud se jedná o věc nikým a ničím nevysvětlitelnou, tu necháváme na Bohu, nebo ji označíme záhadou, a ta již není věcí policisty.

Kniha apokryfů

Apokryf řec. apókryfos znamená skrytý. Jedná se o takové knihy, které se z důvodu svého diskutabilního věroučného obsahu nepoužívají při bohoslužbách ani v teologii a nebyly zařazeny do kánonu sv. Písma. Apokryfy Starého zákona pak evangelická teologie označuje za pseudoepigrafy.¹⁵⁶

Kniha apokryfů jsou jakousi sbírkou, která byla sepisována po celý jeho život, obsahují nejen biblická témata i řecké báje či témata ze Shakespearovských děl. Čapkovy *Apokryfy* jsou na rozdíl od „pravých“ apokryfů velmi zlidštělé, kdy každý z apokryfů

¹⁵⁴ ČAPEK, Karel. *Korespondence I.*, 1993, s. 383. In: OPELÍK, Jiří. *Uklizený stůl aneb moje druhá knížka o Karlu Čapkovi: a opět s jedním přívažkem o Josefovi*. Praha: Torst, 2016, s. 82. ISBN: 978-80-7215-517-0.

¹⁵⁵ ČAPEK, Karel. *Povídky z jedné a z druhé kapsy*. Praha: Leda, 2009, s. 104. ISBN 978-80-85336-66-5.

¹⁵⁶ KARL, Rahner a Vorgrimler HERBERT. *Teologický slovník*. Přeložil Jan SOKOL, přeložil František JIRSA. Praha: Zvon, 1996, s. 21. ISBN 80-7113-088-5

obsahuje mravní zásady člověka, Čapek interpretuje 8 novozákonních příběhů a 2 starozákonní.

Čapkovy *Apokryfy* se pokoušejí o novou interpretaci. Opět zde najdeme příznačný Čapkův postoj. Čapek především poukazuje na člověka, který je zde v popředí, nikoli na Ježíše či Boha. Poukazuje na lidskost, člověk si troufá odporovat Bohu, v jiných situacích pak je člověk vyobrazěn jako bytost lidská, selhávající, jako například v apokryfu o Lazarovi.

V Bibli se jedná o příběh, který proběhne těsně před Kristovým zatčením a poukazuje na Ježíšovu moc. Na konci příběhu vidíme vzkříšeného Lazara obmotaného v plátnech (Jan 11, 1-4). Čapkův Lazar je pojat z úplně jiné perspektivy. Lazar je již vzkříšený a dozvídá se o tom, že Ježíše uvěznili, chce se za ním vydat do Jeruzaléma a pomoci mu. Vše je již připraveno na cestu, ale Lazar uléhá, je úplně zsilný a neschopný cesty. Nakonec se přiznává, že se bojí znovu zemřít.

Příběh je tak najednou v jiném světle, nejde zde o božskou moc a schopnosti, ale o člověka, který i po zázraku, kterým prošel, zůstává stále jen člověkem.

Velmi často pak Čapek používá ve svých příspěvcích příklad Marty a Marie. Ve chvíli, kdy je navštíví Ježíš, jde Marta uklidit, uvařit, aby měla co k pohoštění, a stará se o celý chod domácnosti, i přesto, že by toužila Ježíše slyšet. Marie nedělá vůbec nic, Martě odmítá pomoci, jde i sednou ke Kristu a hltá jeho slova jedno za druhým.

Čapkovi vadila Ježíšova reakce na Martu a jeho vyvýšení Marie, která se zabývala do jisté míry věcí intelektuální, kdežto Marta byla praktickou ženou, která se starala o vše ostatní.

„Z čehož si vyberete lepší stránku: buď stránku Marie, jež naslouchá jedné pravdě, nebo stránku Marty, jež pečlivá je a stará se o mnoho věcí.“¹⁵⁷

Velmi časté Čapkovo přirovnání bývá na adresu Piláta. Pilát Pontský je místodržitelem v Judeji. Ježíš byl předveden před Piláta, který po rozhovoru s ním neshledal žádnou vinu. Židé se však rozhodli pro propuštění Barabáše, nikoli Ježíše (Jan 18, 28-40).

Čapkův apokryf začíná příchodem Josefa Arimatejského, který žádá o vydání těla Ježíše Krista. Jedná se o text typicky pragmatistický, zabývající se otázkou, co je to vlastně pravda?

¹⁵⁷ ČAPEK, Karel. Zóon politikon. Třebíč: Akcent, 2009, s. 50. Čeští kandidáti Nobelovy ceny. ISBN 978-80-7268-627-8.

Čapkův Pilát poukazoval na problém Kristových žáků, kteří sami ve jménu jeho jména budou křížovat a mučit ostatní, kteří nezastanou stejné názory a pravdy. Pilát je zde zosobněním pragmatisty ve chvíli, kdy Josefovi z Arimatie vyvrací to, že je pouze jen jedna pravda. Kdežto Josef Arimatejský věří v jednu jedinou transcendentní pravdu, která nás přesahuje.

Pilát Pontský vnímá Ježíše jako jednoho z mnohých. „*Ano a ne se nedá ovšem spojit, ale lidé se vždycky mohou spojit; je více pravdy v lidech nežli ve slovech. Mám více smyslu pro lidi nežli pro jejich pravdy; ale i v tom je víra...*“¹⁵⁸

Čapek označuje starozákonního Hospodina jako „fanatického revolucionáře“ tvrdí, že pokud by Hospodin žádal 10 000 křehkých, dobromyslných a všedních lidí, mohla Sodoma existovat doposud.¹⁵⁹

Čapek v apokryfu Pseudo-Lot čili o vlastenectví se potýká právě s pro něj krutým starozákonním Hospodinem, jehož počínání mu jde proti mysli.

Lot se od andělů dozví, že všichni obyvatelé Sodomy kromě něj budou vyhlazeni. Lot se tak rozhodne vyzvat je k tomu, aby Sodomu opustili, na což Sodomští nereagují. Lot tak odmítá opustit město a Hospodinu říká: „*...po celý život jsem žaloval na své krajany a soudil jsem je tak přísně, že nyní je mi hrozno...*“¹⁶⁰ Právě touto pasáží Čapek poukazuje na svědomí člověka. I ve chvíli, kdy budu věřit v jednu jedinou pravdu (Lot plně důvěřuje Hospodinu), stále mám své vlastní svědomí, které mu nedovoluje takovýto čin spáchat. Lot tak najednou pocítuje povinnost ochránit Sodomské od Hospodinovy zkázy. Jemu samotnému se počínání Hospodina nejeví jako spravedlivé.

O desíti spravedlivých

Pokud Abrahám najde alespoň 10 spravedlivých ve městě, město Hospodin nevyhladí. Abrahám vše sdělí Sáře a jdou spolu vybrat 10 spravedlivých, spravedlivé ale vybírají podle toho, kdo je jim blízký, bez ohledu na to, zdali je to zloděj či nikoli. Nakonec však zjistí, že nejsou schopni vybrat 10 spravedlivých, zastydí se a Sára posílá Abraháma vyprosit od Hospodina omilostnění.

¹⁵⁸ ČAPEK, Karel. *Kniha apokryfů*. Ilustroval Adolf BORN. Praha: Vyšehrad, 2016, s. 109. Mozaika (Vyšehrad). ISBN 978-80-7429-698-7.

¹⁵⁹ ČAPEK, Karel. *Pragmatismus čili filosofie praktického života*. 2. rozš. vyd. Praha: F. Topič, 1925, s. 80-81. Duch a Svět.

¹⁶⁰ ČAPEK, Karel. *Kniha Apokryfů*. Ilustroval Adolf BORN. Praha: Vyšehrad, s. 64. Mozaika (Vyšehrad). ISBN 978-80-7429-698-7.

Člověk si tak uvědomí, že si nechce na svá bedra brát životy jiných, a zároveň se ukazuje, že Abrahám byl naprosto přesvědčen o tom, že 10 spravedlivých nebude problém najít. Ale ve chvíli, kdy měl konat a spravedlivé vybrat, byla to až moc velká zodpovědnost a možná i tušení, že by výběr nebyl spravedlivý...

Čapkovo dílo se mnohdy může jevit dílem značně přízemním, opak jest pravdou. Čapkova přízemnost, kladení důrazu na lidský život, který spočívá v drobných denních činnostech, v uskutečňování maličností, je pro Čapka tím nejvyšším ideálem, jeho životní filosofií. Hledání pravdy spočívá v praktickém životě, který je ověřitelný našimi zkušenostmi. V životě, jehož ideálem je mravnost, dle níž má člověk potřebu žít.

Epilog

Karel Čapek byl velmi tolerantní osobou. Nesnášející jakékoli nepravosti, urážky, násilí, na svých kritikách se vždy snažil nacházet věci pozitivní. Ale i jemu došla časem trpělivost. Celoživotní Čapkovo počínání si, jeho aktivita jak literární, tak politická, jeho známosti, názory a činy vedli ve 30. letech k jeho pronásledování a šikanování.

Karel Čapek se dověděl, že jeho jméno figuruje na třetím místě v nacistickém seznamu osob, které budou zatčeny ve chvíli, kdy vstoupí německé vojsko do Prahy. Čapka přátelé přesvědčovali, aby odjel do ciziny, kde by byl národu užitečný. Čapek však odmítl. Za Čapkovými přijela i dcera Thomase Manna, Erika, přesvědčit Čapka a odvézt jej do bezpečí, avšak marně, Čapek pouze sdělil: „*Mé místo je tady*,“ a setrval.¹⁶¹

Dne 22. a 25. září 1938 vyšla v *Lidových novinách* Čapkova *Modlitba tohoto večera* a *Modlitba za pravdu*. Jednalo se o skutečnou modlitbou k Bohu. Kdy mu je Bůh symbolem hodnot, které Čapek zastával, jako byla slušnost, pokora, dobro, pravdomluvnost.¹⁶² Bůh je tak symbolem mravnosti, která v tomto období evropským zemím chyběla nejvíce. Prosby k Bohu ve skutečnosti představují prosby k lidem, aby neztráceli naději, ale zároveň aby se podíleli na záchraně budoucnosti.

V *Modlitbě tohoto večera* se modlí „...*se naše ústa a naše srdce pokoušejí formulovat to, co nesmíme ztratit nikdy, totiž víru. Víru v sebe samy a víru v Tvé dějiny.*“¹⁶³

Týden před svou smrtí 18. prosince 1938 napsal drobný příspěvek o sv. Václavovi, i zde je sv. Václav a svatováclavský chorál symbolem. Symbolem vyzívajícím člověka k následování mravních činů, dobra, důvěry...¹⁶⁴

František Langer ve chvíli, kdy Čapka přesvědčovali, aby na čas odjel do Švýcarska, zaznamenal: „*Karel odpověděl pohledem, z kterého jsem vyčetl víc než ze slov, co mi to napadá, jak by on mohl v tuto dobu odejít z domova a nevzít na sebe část tíže, kterou nese celý národ.*“¹⁶⁵

¹⁶¹ SCHEINPFLUG, Karel. *Můj švagr Karel Čapek*. Hradec Králové: Kruh, 1991, s. 135-136. Okamžiky. ISBN 80-7031-492-3

¹⁶² ČAPEK, Karel. *O republice, politice a Masarykovi: výběr publicistických článků 1919-1938*. Brno: Atelier 89, 2016, s. 132-133. ISBN 978-80-270-0695-3.

¹⁶³ ČAPEK, Karel. *Pozdravy*. Praha: Mladá fronta, 1979, s. 364. Máj.

¹⁶⁴ ČAPEK, Karel. Svatý Václav. *Lidové noviny*. 1938, 46(636), 1-2.

¹⁶⁵ LANGER, František. *Byli a bylo* (s. 230). In: BURIÁNEK, František. *Karel Čapek*. Praha: Československý spisovatel, 1988, s. 310.

František Kubka ve svých vzpomínkách zaznamenal návštěvu Mr. Esquiera, redaktora londýnských *Timesů*, na Strži, kde se Čapka tázal, zdali nechce do Anglie: „*Ne, to bych nechtěl.*“ ... „*Cožpak se z domova odchází?*“ *Esquire* oponoval, že se z domova odejít někdy musí. „*Já nemusím, nejsem tak vážená persona a vůbec...*“ Čapkův hlas chlapecky zdrsnel. Zahučel: „*Nic nechci a nic nepotřebuji. Co jsem chtěl, není. Co jsem potřeboval, bylo mi vzato. I Anglii jsem měl rád. Mr. Chamberlain mi ji vzal. Můžete mi dát, co mi bylo vzato? Můžete mi vrátit mou zem? My country? Nemůžete. Proč se o mne zajímáte, jestliže jste se v Mnichově nezajímali o mou zem? Nechci vás urážet, Mr. Esquire. Vážil jste dalekou cestu do neznámé země. Je to od vás hezké. Ale já nic od nikoho nechci. Pozdravujte pány z redakce svého slavného listu. Ať si nedělají o mne starosti. Nějak bude. Víím, že bude zle. Nám i vám. Nechci to vidět. Nechci to slyšet. Mám všeho dost. Všeho, říkám vám! Po krk... Mluvme o něčem jiném.*“¹⁶⁶

Po Mnichovské dohodě se Čapek uzavřel do sebe, nechtěl komunikovat, nechtěl žít, jeho svět se zřítil. Odjel na Strž, kam jej každý den jezdila navštěvovat Olga. Na Strži začal psát *Skladatele Foltýna*, avšak dílo již nedokončil, onemocněl.¹⁶⁷ Po několika dnech nastoupil oboustranný zápal plic komplikovaný Bechtěrevovou chorobou.¹⁶⁸

24. prosince 1938 nastalo mírné zlepšení Čapkovy nemoci, avšak toto zlepšení trvalo pouze do 14 hodin, pak se jeho stav začal rapidně horšit. Kvůli nemocné páteři umíral vsedě. U jeho lůžka byla jeho žena Olga, prof. dr. Pelnář a prof. dr. Charvát. Karel Čapek zemřel v neděli 25. prosince v 18 hodin a 45 minut.¹⁶⁹

Pohřeb Karla Čapka žádná z institucí nechtěla vypravit. Národní muzeum se z důvodu nastupujícího fašismu vymluvilo na nedostatek uhlí a Národní divadlo se pro změnu vymluvilo na adaptace. Nevyvěsilo ani černý prapor. Nakonec se jeho švagr Karel Scheinpflug vydal do Strahovského kláštera za Čapkovým přítelem opatem Zavoralem. Díky skutečnosti, že byl Čapek matrikovým katolíkem, tak mohl Zavoral pohřeb vypravit.¹⁷⁰

Nakonec bylo upuštěno od průvodu městem, pohřební akt byl vykonán 29. prosince ve vyšehradské bazilice a na hřbitově. Čapkovi tak byla sloužena pontifikální mše.¹⁷¹

¹⁶⁶ KUBKA, František. *Na vlastní oči*. 1959, s. 139. In: BURIÁNEK, František. *Karel Čapek*. Praha: Československý spisovatel, 1988, s. 318-319.

¹⁶⁷ SCHEINPFLUGOVÁ, Olga. *Živý jako nikdo z nás*. 2. dopl., (V Euromedia Group 1.). Praha: Ikar, 2008, s. 152-153. ISBN 987-80-249-1086-4.

¹⁶⁸ BURIÁNEK, František. *Karel Čapek*. Praha: Československý spisovatel, 1988, s. 319.

¹⁶⁹ BURIÁNEK, František. *Karel Čapek*. Praha: Československý spisovatel, 1988, s. 320-321.

¹⁷⁰ SCHEINPFLUG, Karel. *Můj švagr Karel Čapek*. Hradec Králové: Kruh, 1991, s. 56. Okamžiky. ISBN 80-7031-492-3

¹⁷¹ SCHEINPFLUG, Karel. *Můj švagr Karel Čapek*. Hradec Králové: Kruh, 1991, s. 57. Okamžiky. ISBN 80-7031-492-3

Nad jeho rakví měli proslov Josef Hora a za *Lidové noviny* Eduard Bass, který připomněl Čapkovu větu: „*Ještě není vše ztraceno – doposud zbývá naděje.*“ Za umělce se pak s Čapkem rozloučil Miroslav Rutte, za Filozofickou fakultu Univerzity Karlovy prof. Lesný, za osobní přátele pak František Peroutka.¹⁷²

Čapka přišlo gestapo odvést 17. března 1939, jak píše Olga Scheinpflugová ve svém románu *Český román*: „*Před její vilou stáli tři výrostci, označení páskami za novou vládu světa. Ptali se velitelsky a přísně po Karlu Čapkovi. Usmála se snad poprvé od té doby, co odvoděla. „Ten přece umřel“, řekla vítězně. Podívali se do papírů a vzpomněli si; měli patrně staré seznamy. Její smuteční závoje je nezahabily. Šli tedy dál schytávat, rdousit a zabíjet ducha české svobody.*“¹⁷³

Čapek byl mužem těžce nemocným, osobou, která byla pronásledována, deptána a šikanována za své dílo, postoje a politiku. Avšak byl člověkem, který neustupoval, odmítal se smířit s nespravedlností, ideologií, se vše prostupujícím zlem. Všude se dozvídáme, že Čapek zemřel na zápal plic komplikovaný Bechtěrevovou chorobou. Avšak ve chvíli, kdy čteme jeho korespondenci, útoky na jeho osobu, nátlak na psychiku, kdy si uvědomíme poměry tehdejší doby, byla pak Čapkova choroba pouze jeho vysvobozením. Nezabila jej nemoc, nýbrž člověk. Člověk, kterému Čapek důvěřoval a do kterého vkládal veškeré naděje. Čapkovu nadčasovost vidíme nejen v jeho díle, ale i v životním postoji. Neutíkal, bojoval až do samotného konce.

¹⁷² BURIÁNEK, František. *Karel Čapek*. Praha: Československý spisovatel, 1988, s. 324. Okamžiky. ISBN 22-083-88.

¹⁷³ SCHEINPFLUGOVÁ, Olga. *Český román*. Vyd. 5. Praha: Melantrich, 1969, s. 462. ISBN 32-020-69.

Závěr

Jak jsme viděli, Čapkovo pojetí náboženství bylo formováno pragmatistickou filosofií, která je reprezentantem možností v řešení a na základě zkušenosti jednotlivce se stává možností skutečností. Takovou filosofií byla protkána veškerá Čapkova práce. Hledání maličností v každodenním životě, snaha někoho potěšit, pochválit, činit kolem sebe dobro a spravedlnost, to všechno bylo cílem Karla Čapka a k tomu vyzýval i své čtenáře, ale nejenom ty.

Dále Čapka značně ovlivnil Tomáš Garrigue Masaryk, který nekládal naději do dogmatické teologie, sám v Trojjediného Boha nevěřil. Upozorňoval na problém církve, která se neustále snažila zasahovat lidem do života. Avšak přišla nová generace, která již nevěřila v neomylnost církve a která se ve věci víry dokázala obejít bez církve. Náboženství je pro Masaryka řešením problému věčnosti a hledáním vyšších hodnot; náboženství je třeba denně žít, nikoli o něm psát, mluvit anebo vytvářet dogmatické formule.

Čapek respektoval Masarykovo náboženství a víru, troufám si tvrdit, že ji i obdivoval. Sám byl zastáncem názoru, že je nutné, aby každý člověk v něco věřil, protože víra prohlubuje duši člověka. Avšak jemu samotnému se víry v Boha nedostalo. S Masarykem měl pak velmi podobné názory týkající se církve, katolicismu a vůbec pohledu na svět.

Jak z pragmatismu, tak i z Masarykova pojetí náboženství byla pro Čapka nejstěžejnější etika. Mravnost pro něj představovala tu nejvyšší hodnotu v životě, podle níž se měl člověk chovat v jakékoli životní situaci. Masaryk si vážil obyčejného člověka, člověka, který se svou každodenní drobnou prací podílel na dění ve světě.

Práce zároveň obsahuje několik děl Karla Čapka, které by zasloužila většího prostoru, my jsme si na nich ukázali pouze Čapkovo pojetí pragmatistické filosofie a náboženství. Jedná se o díla *Loupežník*, *Matka*, povídka *Poslední soud*, novela *Šlépěj* a povídka *Šlépěje a Kniha Apokryfů*. Soubor novel *Boží muka* a *Kniha Apokryfů* obsahuje mnohem více podkladů na to, jak interpretovat Čapkův životní postoj, já jsem pro tuto práci vybrala jen ty nejstěžejnější díla.

Čapkův humanismus je neoddiskutovatelnou součástí té doby, doby Tomáše Garriguea Masaryka. Doby demokracie, víry v obyčejného člověka a spravedlnosti. Čapkův odkaz nenalzáme pouze v literatuře, divadle či filmu, podílel se na utváření budoucnosti našeho státu. Byl aktivní ve chvílích, kdy ostatní lidé utíkali, anebo si zalézali do svých ulit, aby byli neviditelnými. Čapek v nejtěžším období, jakým byl rok 1938, aktivně bojoval,

reagoval na politickou situaci, nevinným lidem dával naději, uzurpátorům odporoval, bez ohledu na svůj zhoršující se zdravotní stav psal denně stati do *Lidových novin*, přičemž ještě v den jeho smrti v těchto novinách vychází článek *Pozdravy*.

Seznam použité literatury

BERKA, Karel. *Pragmatismus*. In: TONDL, Ladislav, *Současná západní filosofie*. Praha: Orbis, 1958, s. 56. Malá moderní encyklopedie (Orbis).

BURIÁNEK, František. *Karel Čapek*. Praha: Československý spisovatel, 1988.

CINDLEROVÁ, Jana. *Dramaturgie her Karla Čapka*. Praha: Kant– Karel Kerlický pro AMU, 2016. Disk (Akademie múzických umění v Praze). ISBN 978-80-7437-199-8.

Citace ze záznamu, Prof. ThDr. Zdeněk Kučera, *T. G. Masaryk a jeho náboženské myšlení ve vztahu k CCŠH*, 25. 1. 2018, citováno podle záznamu, který pořídila Blanka Čížková.

ČAPEK, Karel, Miloš POHORSKÝ a Emanuel MACEK, ed. *Od člověka k člověku II*. Praha: Československý spisovatel, 1991.

ČAPEK, Karel. *Hovory s T. G. M.* Praha: FRAGMENT, s.r.o., 2009. ISBN 978-80-253-0752-6.

ČAPEK, Karel. *Knihy apokryfů*. Ilustroval Adolf BORN. V Praze: Vyšehrad, 2016. Mozaika (Vyšehrad). ISBN 978-80-7429-698-7.

ČAPEK, Karel. *Korespondence I.*, 1993, s. 383. In: BURIÁNEK, František. *Karel Čapek*. Praha: Československý spisovatel, 1988, s. 104.

ČAPEK, Karel. *Korespondence I.*, 1993, s. 383. In: OPELÍK, Jiří. *Uklizený stůl aneb moje druhá knížka o Karlu Čapkovi a opět s jedním přívazkem o Josefovi*. Praha: Torst, 2016, s. 82. ISBN: 978-80-7215-517-0.

ČAPEK, Karel. *Korespondence II*, 1993, s. 368. In: OPELÍK, Jiří. *Uklizený stůl aneb moje druhá knížka o Karlu Čapkovi: a opět s jedním přívazkem o Josefovi*. Praha: Torst, 2016, s. 90. ISBN: 978-80-7215-517-0.

ČAPEK, Karel. *Loupežník*. Praha: Dobrovský. Omega (Dobrovský). ISBN 978-80-7390-023-6.

ČAPEK, Karel. *Matka*. Vyd. 2. Praha: Artur, 2008. D (Artur). ISBN 978-80-87128-53-4.

ČAPEK, Karel. *Místo pro Jonathana!: úvahy a glosy k otázkám veřejného života z let 1921-1937*. Praha: Symposium, 1970.

ČAPEK, Karel. *O republice, politice a Masarykovi: výběr publicistických článků 1919-1938*. Brno: Atelier 89, 2016. ISBN 978-80-270-0695-3.

ČAPEK, Karel. *O umění a kultuře II*. Praha: Československý spisovatel, 1985.

ČAPEK, Karel. *O umění a kultuře III*. Praha: Československý spisovatel, 1986.

ČAPEK, Karel. *Od člověka k člověku I*. Praha: Československý spisovatel, 1988.

ČAPEK, Karel. *Povídky z jedné a z druhé kapsy*. Voznice: Leda, Praha: Rozmluvy, 2009. ISBN 978-80-85336-66-5.

ČAPEK, Karel. *Pozdravy*. Praha: Mladá fronta, 1979, s. 364. Máj.

ČAPEK, Karel. *Poznámky o tvorbě*. Vyd. 2. Praha: Československý spisovatel, 1960. Otázky a názory (Československý spisovatel).

ČAPEK, Karel. *Pragmatismus čili filosofie praktického života*. 2. rozš. vyd. Praha: F. Topič, 1925. Duch a Svět.

ČAPEK, Karel. Svatý Václav. *Lidové noviny*. 1938, **46**(636), 1-2.

ČAPEK, Karel. *Zóon politikon*. Třebíč: Akcent, 2009. Čeští kandidáti Nobelovy ceny. ISBN 978-80-7268-627-8.

ČAPEK, Karel. *Krakatit: Továrna na absolutno*. Praha: Dobrovský, 2013. Omega (Dobrovský). ISBN 978-80-7390-021-2.

ČAPEK, Karel: *František X. Šalda: Strom bolesti*, *Lidové noviny* 22. 5. 1921, knižně in *O umění a kultuře II*, 1985, s. 291-292. In: OPELÍK, Jiří. *Uklizený stůl aneb moje druhá knížka o Karlu Čapkovi: a opět s jedním přívazkem o Josefovi*. Praha: Torst, 2016, s. 86. ISBN: 978-80-7215-517-0.

DANDOVÁ, Marta. *Obraz pátečníků v korespondenci Karla Čapka*. In: JANÁČEK, Pavel, ed. *Pátečníci a Karel Poláček: sborník příspěvků ze symposia Pátečníci a Karel Poláček, Rychnov nad Kněžnou, květen 2001*. Boskovice: Albert, 2001, s. 41. ISBN 80-903181-0-4.

DEWEY, John. *Americká pragmatická pedagogika: John Dewey a jeho američtí následovníci*. Praha: SPN, 1990. Z dějin pedagogiky.

GABRIEL, Jiří. *Karel Čapek a pragmatismus*. In: Bratislavské přednášky. Ed. Josef Šmajš. Brno: Katedra filosofie FF MU, 2002, s. 31, 27. K tomu srov. Jan Zouhar: *Filosofie Karla Čapka*, in: J. Zouhar: *Studie k dějinám českého myšlení 20. století*. Brno: Masarykova univerzita, 1999, zvláště s. 50-54; citováno z HROCH, Jaroslav. *William James a pragmatická filosofie*. In: JAMES, William. *Pragmatismus: nové jméno pro staré způsoby myšlení*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2003, s. 17. ISBN 80-7325-022-5.

HALÍK, Miroslav. *Karel Čapek život a dílo v datech*. Praha: Academia, 1983, s. 37.

HALÍK, Tomáš. Rozhovor o K. Čapkovi pro Katolický týdeník. *Katolický týdeník* [online]. 2008, (50) [cit. 2020-05-07]. Dostupné z <http://halik.cz/cs/tvorba/rozhovory/text/clanek/97/>.

HEJDÁNEK, Ladislav. *Nepředmětnost v myšlení a ve skutečnosti*, s. 58. In: CHADIMA, Martin. *Filozofie: Úvod do dějin evropského myšlení*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2013, s. 47-48. ISBN 978-80-7435-300-0.

- HROCH, Jaroslav. *Pragmatismus a dekonstrukce v anglo-americké filozofii*. Brno: Paido, 2010. ISBN 978-80-7315-205-5.
- CHADIMA, Martin. *Filozofie: Úvod do dějin evropského myšlení*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2013. ISBN 978-80-7435-300-0.
- JAMES, William. Pragmatismus, 2003, s. 144. In: OPELÍK, Jiří. *Uklizený stůl aneb moje druhá knížka o Karlu Čapkovi: a opět s jedním přívazkem o Josefovi*. Praha: Torst, 2016, s. 88. ISBN: 978-80-7215-517-0.
- JAMES, William. *Pragmatismus: nové jméno pro staré způsoby myšlení*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2003. ISBN 80-7325-022-5.
- KARL, Rahner a Vorgrimler HERBERT. *Teologický slovník*. Přeložil Jan SOKOL, přeložil František JIRSA. Praha: Zvon, 1996. ISBN 80-7113-088-5.
- KLAUS, Georg a Manfred BUHR, ed. *Filozofický slovník O...Z*. Praha: Svoboda, 1985.
- KLÍMA, Ivan. *Karel Čapek*. Praha: Československý spisovatel, 1962.
- KUBKA, František. *Na vlastní oči*. 1959, s. 139. In: BURIÁNEK, František. *Karel Čapek*. Praha: Československý spisovatel, 1988, s. 318-319.
- LANGER, František. *Byli a bylo*, s. 230. In: BURIÁNEK, František. *Karel Čapek*. Praha: Československý spisovatel, 1988, s. 310.
- LUDWIG, Emil, MALÍNSKÁ, Jana, ed. *Duch a čin: rozmluvy s Masarykem*. Praha: Ústav T.G. Masaryka, 2012. ISBN 978-80-86142-43-2.
- MASARYK, T. G. *Parlamentní projev ve vídeňské poslanecké sněmovně – 41. schůze XVIII. zasedání, 5. prosince 1907. Řeč o antisemitismu a proti klerikalismu, rezoluce za svobodu vědy a vysokého školství*. In: MASARYK, T. G. *Parlamentní projevy 1907-1914*. Praha: Masarykův ústav AV ČR 2002, s. 76-77. ISBN 80-86495-11-6.
- MASARYK, Tomáš Garrigue, TOPOR, Michal, ed. *Z bojů o náboženství: a texty z let 1904-1906*. Praha: Ústav T.G. Masaryka, 2014. ISBN 978-80-86142-49-4.
- MASARYK, Tomáš Garrigue. *Sebevražda hromadným jevem společenským moderní osvěty*. 5. české vyd. Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2002. ISBN 80-86495-13-2.
- MASARYK, Tomáš Garrigue. *V boji o náboženství*. 3. vyd. Praha: Čin, 1947. Živá věda.
- MCGREAL, Ian Philip. *Velké postavy západního myšlení: slovník myslitelů*. Praha: Prostor, 1999. Obzor (Prostor). ISBN 80-7260-002-8.
- NEFF, Vladimír. *Filosofický slovník pro samouky neboli Antigorgias*. 2. rozš. vyd. Praha: Mladá fronta, 1993.
- OPELÍK, Jiří. *Uklizený stůl aneb moje druhá knížka o Karlu Čapkovi: a opět s jedním přívazkem o Josefovi*. Praha: Torst, 2016. ISBN: 978-80-7215-517-0.

POLÁK, Stanislav. *Tomáš Garrigue Masaryk*. Praha: Středočeské nakladatelství a knihkupectví, 1990. ISBN 80-7057-022-9.

PROTIVA, Josef. *Setkávání Karla Čapka s pátečníkem Edvardem Benešem*. In: JANÁČEK, Pavel, ed. *Pátečníci a Karel Poláček: sborník příspěvků ze symposia Pátečníci a Karel Poláček, Rychnov nad Kněžnou, květen 2001*. Boskovice: Albert, 2001, s. 123. ISBN 80-903181-0-4.

SCHEINPFLUG, Karel. *Můj švagr Karel Čapek*. Hradec Králové: Kruh, 1991. Okamžiky. ISBN 80-7031-492-3.

SCHEINPFLUGOVÁ, Olga. *Český román*. Vyd. 5. Praha: Melantrich, 1969. ISBN 32-020-69.

SCHEINPFLUGOVÁ, Olga. *Živý jako nikdo z nás*. 2. dopl., (V Euromedia Group 1.). Praha: Ikar, 2008. ISBN 987-80-249-1086-4.

SVOZIL, Bohumil. *Česká literatura ve zkratce: Období od 9. století po konec 20. století*. 2. doplněné vydání. Praha: Brána, 2013. ISBN 978-80-7243-650-7.

Tomáš Garrigue, BRABEC, Jiří, ed. *Česká otázka: Naše nynější krize; Jan Hus*. Česká otázka 8. vyd., Naše nynější krize 7. vyd., Jan Hus 9. vyd. Praha: Masarykův ústav Akademie věd ČR, 2000. ISBN 80-902659-3-6.

VÁŠOVÁ, Věra. *Karel Čapek s hlediska náboženského*. Praha: YMCA v Československu, vydavatelské oddělení, 1930. Knihovny nové mládeže.

VOROVKA, Karel. *Skepse a gnóse: vyznání filosofické*. Druhé, revidované vydání. Praha: Dybbuk, 2017. ISBN 978-80-7438-167-6.